

Manner-Suomen maaseutuohjelman

Elinvoimainen maatilatalous Hämeessä

ELINA -hanke

Loppuraportti

Hankenumero: 16390

1.11.2015 – 31.10.2018

Hankkeen toteuttajat:
ProAgria Etelä-Suomi ry
TTS Työtehoseura ry
ProAgria Keskusten Liitto ry

Sisällysluettelo

Tiivistelmä	1
1. Hankkeen tavoitteet	2
1.1 Ylemmän tason tavoitteet	2
1.2 Hankkeen tavoitteet	3
2. Hankkeen toimenpiteet	3
2.1. Hankkeen toimenpiteet	3
Työpaketti 1. Investoinnit ja sukupolvenvaihdokset	3
Työpaketti 2. Tilojen välinen yhteistyö	4
Työpaketti 3. Yrittäjävalmiudet	4
Työpaketti 4. Tuotannon kehittäminen ja ympäristö	5
Hankkeen toteutustavat	6
2.2. Aikataulu	8
2.3. Resurssit	8
2.4. Toteutuksen organisaatio	9
2.5. Kustannukset ja rahoitus	9
2.6. Raportointi ja seuranta	10
2.7. Toteutusolelutukset ja riskit	11
3. Yhteistyökumppanit	11
4. Tulokset ja vaikutukset	12
4.1. Ylemmän tason tavoitteita vastaavat tulokset	12
4.2. Hankkeen tavoitteita vastaavat tulokset	14
4.2.1 Hankkeen määrällisten tavoitteiden saavuttaminen	14
4.2.2. Hankkeen muut tavoitteet ja vaikuttavuus	15
5. Esitykset jatkotoimenpiteiksi	20
6. Allekirjoitukset ja päivämäärä	20

Tiivistelmä

Elinvoimainen maatilatalous Hämeessä, Elina -hankkeessa kehitettiin Hämeen maatalojen toimintaedellytyksiä ja kannattavuutta järjestämällä viljelijöille tapahtumia, koulutusta ja valmennusta. Hankkeessa järjestettävä koulutus oli ammatillista täydennyskoulutusta. Osaamisen vahvistaminen edistää maatalojen toimintaedellytyksiä nopeasti muuttuvilla markkinoilla. Hankkeen toiminta liittyi maatalojen investointien ja sukupolvenvaihdosten tukemiseen, tilojen kannattavuuden ja kilpailukyvyn parantamiseen sekä tuotantoedellytysten vahvistamiseen maito- ja kasvinviljelytiloilla.

Hankkeen kohderyhmänä olivat Hämeen ELY-keskusalueen viljelijät. Hankkeessa järjestettiin seminaareja ja teemapäiviä, pienryhmätoimintaa sekä opintomatkoja tavoitteen mukaisesti. Hanke oli koko toimintakautensa ajan aktiivinen koulutusten ja pienryhmätoiminnan järjestäjä Hämeen alueella.

Hankkeen aikana tilat toteuttivat hankkeen tilaisuuksissa esitettyjä toimintatapoja ja tekivät kokeiluja oman toimintansa kehittämiseksi. Hanke teki yhteistyötä mm. Kasvua Hämeessä teemaohjelman ja sen alla toimivien hankkeiden kanssa. Elina -hankkeen jatkotoimenpiteenä esitetään vastaavanlaisen hankkeen toteuttamista Hämeen alueella. Tämän hankkeen tulisi keskittyä tilojen johtamisen tukemiseen sekä maatilaympäristökokonaisuuden hallintaan.

1. HANKKEEN TAVOITTEET

1.1 Ylemmän tason tavoitteet

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman tavoitteena on, että osaaminen, tiedonvälitys, innovaatiot ja yhteistyö maaseudulla lisääntyvät. Ohjelman päämääränä on vastata kuluttajien kysyntään ja arvostuksiin tuottamalla laadukkaita raaka-aineita ruokaan sekä parantamalla eläinten hyvinvointia ja ympäristöriskien hallintaa. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmassa todetaan, että koulutus, neuvonta ja elinkeinojen uudistumiseen tähtäävä yhteistyö ovat tärkeitä ohjelman tavoitteiden toteutumisessa. Maaseudun yrittäjät tarvitsevat tukea erityisesti johtamiseen, taloudellisen tilanteen seuraamiseen, neuvottelutaitojen kehittämiseen sekä liiketoimintaosaamiseen.

Maatalouden koulutus- ja tiedotushankkeen tavoitteena oli kouluttaa maatalousyrittäjiä vahvistamaan oman maatilansa kilpailukykyä muuttuvilla markkinoilla. Verkostoitumisen ja yhteistyön hyötyjä oli tavoitteena tuoda hankkeessa esille erityisesti tilan taloudellisen kannattavuuden paranemisen näkökulmasta.

Verkostoitumisen näkökulmasta tavoitteena oli noudattaa alueellista Vihreän Kasvun Häme -alueellista maaseutus suunnitelmaa. Ohjelman tavoitteena on, että maatalouden koulutushanke auttaa maatalon harjoittamaan laadukasta alkutuotantoa, jolle koko elintarvikeketju rakentuu. Alueellinen maaseutuohjelma nostaa esille myös luomutuotannon. Luomutuotannossa tavoitellaan, että maatilat tuottavat riittävästi laadukasta raaka-ainetta alueen luomujalostajille. Lisäksi alueellinen maaseutuohjelma painottaa Hämeessä sijaitsevaa maa- ja elintarviketalouden tutkimuksen hyödyntämistä sekä eri organisaatioiden tarjoamaa monipuolista koulutusosaamista maatalon kilpailukykyyn kehittämisessä.

Hämeessä alueellisen maaseutus suunnitelman 2014 - 2020 tavoitteena on myös, että maatalon toiminnan eettisyyttä ja ekologisuutta parannetaan.

Maatalouden koulutushankkeen tavoitteena oli myös nivoutua osaksi Kasvua Hämeessä- teemaohjelmaa, jonka tavoitteena on parantaa hämäläisen maa- ja elintarviketalouden yritysten kilpailukykyä vastuullisesti. Ohjelman tavoitteena on, että Hämäläinen ruuantuotanto on merkittävä osa kasvavaa ja kehittyvää biotaloutta ja että teemaohjelman myötä Hämeen ruokamaakunta -imago vahvistuu edelleen.

Tässä hankkeessa oli tavoitteena myös tehdä yhteistyötä toisten toimijoiden hallinnoimien hankkeiden kanssa ja näistä erityisesti Kasvua Hämeessä teemaohjelman hankkeiden kanssa.

1.2 Hankkeen tavoitteet

Hankkeen tavoitteet jaettiin kahteen kantavaan teemaan:

- maatilayrittäjän osaamisen kehittäminen, joka parantaa maatilojen kannattavuutta sekä edistää maatalouden harjoittamista
- uusimman tutkimustiedon hyödyntäminen maatilayrittäjien osaamisen kehittämisessä

Edellä mainitut tavoitteet keskittyivät tilojen investointien, sukupolvenvaihdosten, yhteistyön edistämisen sekä tuotannonalakohtaisen toiminnan tukemiseen. Tuotannonalakohtainen toiminta keskittyi maito-, kasvinviljely- sekä luomutuotantotiloille.

Hanke kokosi yhteen ammatillisista aiheista kiinnostuneet alueen maatilayrittäjät teemapäiviin, pellonpiennartapahtumiin, opintomatkoille sekä pienryhmiksi. Tarkennetut tavoitteet on esitetty hankkeen toimenpiteissä.

Tavoitteiden saavuttamista tarkasteltiin hankkeen toteuttajien ja yhteistyökumppaneiden kesken sekä vuosittain 2-3 kertaa kokoontuneen hankkeen ohjausryhmän kanssa. Saavutetut tulokset ja vaikuttavuus on esitetty kohdassa: tulokset ja vaikutukset.

2. HANKKEEN TOIMENPITEET

2.1. Hankkeen toimenpiteet

Hankkeen toimenpiteet koostuivat neljästä työpaketista: Investoinnit, Yhteistyö, Johtaminen ja Tuotantoprosessit. Työpaketeissa 1 - 3 järjestettiin tapahtumia kaikille tiloille tuotantosunnasta riippumatta. Työpaketin 4 tapahtumat kohdennettiin eri tuotantosunnille.

TYÖPAKETTI 1. INVESTOINNIT JA SUKUPOLVENVAIHDOKSET

Työpaketin tavoitteena oli:

- Lisätä hallittujen investointien tekemistä hankealueella
- Lisätä viljelijöiden välistä yhteistyötä investoinneissa
- Vauhdittaa sukupolvenvaihdoksia
- Varmistaa toiminnan jatkuvuus ja toimeentulo sukupolven vaihdoksen jälkeen

Teemapäivillä ja pienryhmien infotilaisuuksissa ohjattiin osallistujia pienryhmiin. Yhteistyön aktivoimiseksi pienryhmissä käytettiin apuna some- ja nettityökaluja esim. WhatsApp -viestiryhmiä. Työpaketin ulkomaan opintomatka järjestetään hankeyhteistyönä vuonna 2018 Hollantiin.

Hankkeessa vietiin teemapäivien kautta tiloille tietoa sukupolvenvaihdoksen ja investointien eri vaiheista ja niissä huomioitavista asioista. Teemapäivissä ohjattiin osallistujia pienryhmiin kertomalla käynnistyvistä pienryhmistä.

Poimintoja työpaketin toimenpiteistä:

Sukupolvenvaihdosnuorten pienryhmät Maidontuotannon tulevaisuuden tekijät (= MTTT Nuoret) aloittivat toimintansa vuoden 2016 alussa ja mm. marraskuussa 2017 ryhmä kävi kolmepäiväisellä opintoretellä Ahvenanmaalla. Matka järjestettiin yhteistyössä Hämeen, Pirkanmaan, Uudenmaan ja Kaakkois-Suomen Elina -hankkeiden MTTT nuorten pienryhmien kanssa. Matkalla nuoret verkostoituivat muiden Etelä-Suomen spv-nuorten kanssa. Samoin maaliskuussa 2018 tehtiin retki Pohjanmaalle. Kohdetiloilla perehdyttiin tilan johtamiseen Lean:in keinoin. Pienryhmäkoulutuksessa myös tuettiin nuorten maidontuottajien arjen johtamista. Tapaamisilla tarkasteltiin tilakokonaisuutta, tuotannon prosessikuvauksia sekä tilan seurantamenettelyjä.

Marraskuussa 2016 järjestettiin Imatralla Investointia valmistelevien maitotilojen kaksipäiväinen seminaari. Seminaarin ensimmäisenä päivänä osallistujilla oli mahdollisuus tutustua hiljattain investoineisiin tiloihin Avoimet ovet -tapahtumissa eri puolilla Etelä-Suomea. Toisena päivänä pidettiin varsinainen seminaari, jossa ProAgrian asiantuntijoiden lisäksi oli myös viljelijän, pankin ja Varavoimaa Farmarille -hankkeen edustajien puheenvuorot. Esitysten aiheina oli johtaminen, investointien toteutus ja suunnittelu, rahoittajan näkökulma, talouden ja riskien hallinta lyhyellä ja pitkällä aikavälillä, yrittäjän henkiset ja juridiset haasteet sekä kokemusten vaihtoa tilan johtamisesta.

TYÖPAKETTI 2. TILOJEN VÄLINEN YHTEISTYÖ

Työpaketin tavoitteena oli:

- Lantalogistiikan parempi hallinta
- Tuotannon tehostaminen ja kustannussäästöjen saavuttaminen yhteistyötä lisäämällä

Poimintoja työpaketin toimenpiteistä:

Hankkeessa vietiin pienryhmätyöskentelyn kautta tiloille tietoa lannan käytön tehostamiskeinoista. Pienryhmä koottiin tiloista, joilla lannan levitys ja käyttö on ongelma levitysalan ja/tai työnkäytön vuoksi sekä kasvinviljelytiloista, jotka olivat kiinnostuneet lannan vastaanottamisesta. Lisäksi järjestettiin mahdollisuuksia osallistua erilaisille aiheita käsitteleville hankkeen opintomatkoille.

TYÖPAKETTI 3. YRITTÄJÄVALMIUDET

Työpaketin tavoitteena oli:

- Parantaa tilojen talouden hallintaa, johtamista sekä toimintaedellytyksiä

Poimintoja työpaketin toimenpiteistä:

Keväällä 2018 järjestettiin eri ELY-keskusalueiden Elina -hankkeiden yhteistyönä kaksipäiväiset Heinätalkoot -seminaari Vierumäellä. Seminaarin tavoitteena oli mm. lisätä viljelijöiden tietämystä eri osatekijöistä, jotka vaikuttavat nurmisatojen nostamiseen. Ohjelma koottiin erialojen asiantuntijoiden puheenvuoroista hyvin

käytännön läheisin esimerkein maanvesitaloudesta, -kemiallisesta ja- biologisesta kasvukunnosta aina kasvi-lajivalintoihin asti. Pohjustaen hyvin tulee hiilineutraalia maidontuotantoajatusta.

Lahden seudulla järjestettiin Kaakkois-Suomen, Hämeen ja Uudenmaan Elina -hankkeiden yhteinen Holistic Management -pienryhmäkoulutus. Pienryhmässä käytiin läpi mm. tilan johtamiseen sekä maan kasvukuntoon ja kokonaisvaltaiseen ympäristönhoitoon vaikuttavia asioita ryhmätöiden, henkilökohtaisten tehtävien sekä erilaisten keskustelujen avulla.

Työpakettin ulkomaan opintomatka järjestettiin hankeyhteistyönä vuonna 2017 Irlantiin.

TYÖPAKETTI 4. TUOTANNON KEHITTÄMINEN JA YMPÄRISTÖ

Työpaketti jaettiin kahteen osaan: maidontuotanto ja kasvintuotanto. Molemmissa tuotantomuodoissa edistettiin lisäksi luonnonmukaisen tuotannon taloutta ja viljelytekniikkaa, sekä aktivoitiin uusia viljelijöitä luomutuotantoon. Hanke toimi vastinparina valtakunnalliselle luomualan koordinaatiohankkeelle. Hankkeesta osallistuttiin koordinaatiohankkeen tilaisuuksiin esim. luomuseminaareihin ja Lankea luomuun Lepaalla -tapahtumaan. ProAgrian asiantuntijat osallistuivat myös Luomu Rokkaa – luomutuotantoon siirtymistä tukevan materiaalin rakentamiseen.

Maidontuotanto osion tavoitteena oli:

- varmistaa maidon määrä ja laatu Hämeen alueella kustannustehokkaasti tuotettuna
- maitotilojen osaamisen kehittämistä maidon laatuun ja määrään vaikuttavissa asioissa
- vasikkahelp-valmennuksia kohdennetuille tiloille

Maitotilojen toiminnassa tehtiin tiivistä yhteistyötä alueen meijereiden kanssa. Määriteltyjen tavoitteiden saavuttamiseksi toteutettiin maitotilojen toimintaa ja alueen tilojen osaamista aktivoivia teemapäiviä ja kotimaan opintomatkoja sekä järjestettiin useita pienryhmiä.

Hankesuunnitelmassa mainittuja vasikkahelp-valmennuksia ei tehty, koska Neuvo2020 mahdollisti niiden tekemisen tilakohtaisena. Hankesuunnitelmaa kirjoitettaessa ei vielä ollut selkeää varmuutta mitä Neuvo2020 rahoituksella voidaan tehdä tilatasolla. Tavoitteen toteuttamisesta keskusteltiin ohjausryhmässä, eikä nähty järkeväksi tehdä näitä käyntejä hankkeen rahoittamana.

Kasvintuotanto osion tavoitteena oli:

- kannattavuuden parantaminen
- erikoiskasvien viljelyn lisääminen ja jalostajien raaka-ainesainnin turvaaminen
- tuotantotekniikan ja -menetelmien edistäminen
- maan kasvukunnon parantaminen sekä ravinteiden kierrätyksen tehostaminen

Määriteltyjen tavoitteiden saavuttamiseksi toteutettiin kasvintuotantotilojen toimintaa ja alueen tilojen osaamista aktivoivia teemapäiviä ja pellonpiennartapahtumia, kotimaan opintomatkoja sekä järjestettiin pienryhmätoimintaa.

Poimintoja työpaketin toimenpiteistä:

Työpaketin alla on järjestetty teema- ja pellonpiennarpäiviä sekä käyty opintoretkeillä esimerkiksi tammi-kuussa 2018. Tuolloin joukko viljelijöitä vieraili Avenan öljynpuristamolla tutustuen öljykasvinviljelyyn ja jatkojalostukseen. Teemapäiväesimerkkeinä Vaihtoehtoja lannoitukseen – kierrätysravinnepäivät keräsivät joulukuussa 2016 Hämeenlinnaan suuren joukon aiheesta kiinnostuneita osallistujia kuulemaan ajankohtaista asiaa kierrätysravinteista ja niiden käytöstä.

Maaliskuussa 2018 pidettiin Hämeenlinnassa Elina-hankkeiden yhteinen Pellon kasvu kuntoon -seminaari, joka keräsi yli 60 asiasta kiinnostunutta viljelijää paikalle kuulemaan ajankohtaista asiaa mm. miten viljelytoimia voi sopeuttaa muuttuviin ilmasto- ja sääolosuhteisiin, peltojen hiilivarastojen tilasta ja niiden kasvattamisesta ja viljelykierron merkityksestä viljelyn kannattavuuden ja maan kasvukunnon näkökulmasta.

HANKKEEN TOTEUTUSTAVAT

Hanketta toteutettiin monipuolisesti alla olevan kuvan 1. mukaisesti ilman tilakohtaista ohjausta. Hanke suunnitelmassa mainittua tilakohtaista ohjausta ei järjestetty, sillä Neuvo2020 järjestelmä kehittyi hankkeen toiminta-aikana tilakohtaisen neuvonnan rahoituskeinoksi. Hankkeessa järjestettävä koulutus oli ammatillista täydennyskoulutusta.

Kuva 1. Hankkeen toteutustavat

Teemapäivät, infotilaisuudet, pellonpiennarpäivät ja seminaarit

Hanke järjesti eripituisia teemapäiviä ja seminaareja. Teemapäivissä lähestyttiin aihealueita monipuolisesti ja ne rakennettiin joko yhden aiheen ympärille tai niissä yhdistetään useita saamaan teemaan sisältyviä aihealueita. Teemapäiviä toteutettiin perinteisen luokkatyöskentelyn lisäksi esim. työnäytöksiin, työpajoina, webinaareina tai havaintoja tehden maatilalla.

Pienryhmätoiminta

Teemapäivissä markkinoitiin pienryhmätoimintaa. Pienryhmätoiminnan tarkoituksena oli hyvien käytäntöjen jakaminen sekä toisilta ryhmäläisiltä ja asiantuntijoilta oppiminen. Yhtenä pienryhmätoiminnan tavoitteena oli lisätä kansainvälisen tiedon siirtoa. Pienryhmä koottiin ennalta päätetyn asiakokonaisuuden ympärille ja

sille laadittiin opintosuunnitelma. Osallistujat pääsivät vaikuttamaan kokoontumisten sisältöihin ja muokkaamaan pienryhmän toimintaa. Pienryhmän tavoiteltava koko oli 4 - 10 henkeä/ryhmä. Pienryhmät tutustuivat lähemmin ryhmää kiinnostaviin vierailukohteisiin tai ryhmä kokoontui ryhmäläisten tiloilla vuoron perään. Tilojen verkostoituminen ja yhteistyön lisääminen oli pienryhmätoiminnan tärkeä päämäärä. Erityisesti pienryhmätoiminnan toteuttamisessa sähköisten koulutusmenetelmien käyttö korostui, sillä samaan aikaan koolla olleet pienryhmät saattoivat kuunnella saman alustuksen ja jatkaa aiheen käsittelyä omassa ryhmässään eri paikkakunnilla.

Opintomatkat

Hanke järjesti ulkomaan- ja kotimaan opintomatkvoja. Ulkomaan opintomatkat järjestettiin Hollantiin ja Irlantiin. Ulkomaan opintomatkvojen matkasuunnitelmat hyväksyttiin etukäteen ohjausryhmällä.

Osa kotimaan opintomatkvoista suunnattiin investoivia tiloja ja osa toimintaansa kehittäviä tiloja kiinnostaviin kohteisiin. Opintomatkvojen ideana oli uusien toimintatapovjen ja -menetelmien oppiminen. Opintomatkat tukivat yrittäjän työssä jaksamista tuomalla uudenlaisia ajatus- ja toimintamalleja oman toiminnan kehittämiseksi. Opintomatkat olivat myös hyviä verkostoitumistilaisuuksia. Matkoilta saatua tietoa ja hyviä käytäntöjä levitettiin myös muiden kuin matkalla olleiden käyttöön.

Opintomatkvoista tehtiin matkaraportit, jotka lähetettiin matkan jälkeen mukana olleille viljelijöille. Matkaraporttimateriaaleja voitiin hyödyntää myös muissa yhteyksissä opintomatkan jälkeen. Lisäksi opintomatkvoilalla oli käytössä ns. reissuvihko, johon oli etukäteen koottu pieni info vierailukohteista sekä tehty etukäteen esimerkkikysymyksiä kohteista, mihin asioihin erityisesti kannattaa ko. kohteessa kiinnittää huomiota. Esimerkiksi, jos tiedettiin jossakin kohteessa olevan hyvä työntekijöiden johtamiskäytäntö, oli yhtenä kohtana tähän liittyvä kysymys. Lisäksi raportin lopussa oli yhteenvetokysymykset koko opintomatkvoasta: ideat, näitä en tuo kotiin = varoittavat esimerkit sekä tätä voin soveltaa -kohdat. Reissuvihot jäivät matkan jälkeen opintomatkvoilasta omaan käyttöön.

Selvitykset

Hankkeessa toteutettiin investointiselvitys, joka toimi enemmän pohjatietovjen hankintana kuin kaikille julkaistavana virallisena selvityksenä. Selvityksen tietoja käytettiin hyväksi investointipienryhmien toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Tehty selvitys on tämän raportin liitteenä.

Erilaisia muita selvityksiä on tehty muiden hankkeiden toimesta, esimerkkinä Osmo-hankkeen maan kasvuun liittyvät aiheet ja Ymppi-hankkeen lanta-aiheiset tietopaketit.

Sidosryhmä- ja verkostotyöskentely

Hanketyöntekijät osallistuivat alan toimijovjen, sidosryhmien ja hanketekijöiden välisiin tapaamisiin paikallisesti, alueellisesti, alueiden välisesti ja valtakunnallisesti. Tapaamisissa keskusteltiin yhteisistä toimialatavoitteista sekä tarvittavista toimenpiteistä. Yhteistyötä tekemällä vältyttiin päällekkäiseltä toiminnalta. Verkostoitumalla varmistuttiin siitä, että parhaat osaajat opitaan tunnistamaan, jolloin heidän tietotaitonsa voitiin valjastaa hankkeen kohderyhmän käyttöön.

Tilakohtainen ohjaus

Hankesuunnitelmassa mainittuja vasikkahelp-valmennuksia ei tehty, koska Neuvo2020 mahdollisti niiden tekemisen tilakohtaisena palveluna.

Tilakohtaista neuvontaa valmisteltiin hankkeessa investoinneista kiinnostuneille tiloille, sillä Neuvopalvelua näille ei voinut tehdä hankkeen alussa. Tarkoituksena oli saada useampi eri alan asiantuntija tilan käyttöön talouden pohdintaan, yhdistäen tuotantotalouden osat tilan kokonaistalouteen. Tilakohtainen toiminta jäi kuitenkin hankkeessa kokeilutasolle, sillä Neuvo2020 toiminnan laajennus tilojen kilpailukykyyn kehittämispuolelle toi uusia mahdollisuuksia Neuvo-palveluna tehtäviin tilakohtaisiin neuvontoihin. Neuvo2020 palvelun KiKy-osiosta muodostui ketterä työväline. Tätä ja muita Neuvo2020 palveluja markkinoitiin tiloille kaikissa hankkeen tapahtumissa.

HAMK:in InnoRuoka -hankkeen kanssa tehtiin yhteistyössä Kasvitilan ja Maitotilan digikävelyjä, joissa kohdetilat saivat tilakohtaista neuvontaa. Digikävelyille osallistui mm. eri tuotantosuuntien asiantuntijoita, joiden osaamista yhdistettiin kävelyn aikana tulleiden kehittämiskohteiden osalta suoraan tilan käyttöön. Digikävelyistä on tehty erilliset raportit.

2.2. Aikataulu

Hanke käynnistyi valmisteluilla ja asiantuntijoiden työnjaoilla marraskuun 2015 alusta lähtien ProAgria Etelä-Suomen omalla riskillä. ELY-keskuksen arviointikokous puolsi hanketta helmikuussa ja virallinen päätös saatiin vasta syyskuussa 2016. Alkuperäisen suunnitelman mukaan hankkeen tuli päättyä vuoden lopussa 2017, mutta päätöksen viivästymisen vuoksi hankkeen päättymisen siirrettiin ennen virallista päätöstä kesäkuun loppuun 2018. Hankkeelle haettiin jatkoaikaa 31.10.2018 asti hankkeen toimenpiteiden loppuun saattamiseksi.

2.3. Resurssit

Hankkeelle myönnettiin rahoitusta 405 000 euroa (Euroopan Unionin ja valtion osuus), josta valtaosa oli ProAgria Etelä-Suomen osuutta. Muiden hankekumppanien osuus kattoi työkuluja sekä henkilökulujen mukaan määräytyneen flatrate -osuuden. Budjetti ja toteutuneet kustannukset on esitelty tarkemmin kohdassa 2.5. Kustannukset ja rahoitus. Henkilöstöresurssit kuvataan tarkemmin seuraavassa kohdassa: Toteutuksen organisaatio.

Hankkeeseen saatiin resursseja myös ostopalvelujen kautta. Merkittävä palvelun tuottaja olivat Farmimatkat Oy, joka valittiin hankkeen yhteistyökumppaniksi ulkomaan opintomatkojen osalta hintakilpailutuksen kautta. Myös viljelijät tarjosivat hankkeelle resursseja antamalla omia tilojaan hankkeen pienryhmien käyttöön. Hankkeen omarahoitukseen osallistuivat Tuottajain Maito, Länsi Maito ja Vikig Malt maksamalla osan organisaatiota kiinnostavien pienryhmien tai teemapäivien osallistumismaksuista. Raisio ja Fazer kustansivat viljelijöiden kahvituskustannuksia.

2.4. Toteutuksen organisaatio

Hankkeessa oli kaksi tuensiirtokumppania: ProAgria Keskusten Liitto ja TTS Työtehoseura. ProAgria Etelä-Suomen vastuullisena johtajana toimi osa-aikaisena ProAgria Etelä-Suomen toimitusjohtaja Ari Toivonen, projektikoordinaattorina Marja Suutarla ja toteutuksesta vastaavina osa-aikaisina projektipäälliköinä Terhi Mäkilä (kasvintuonto) ja Sari Jussila (maidontuotanto). Projektityöntekijöinä toimivat ProAgria Etelä-Suomen asiantuntijat. Heidän nimilistansa on raportin liitteenä (Liite 1.).

ProAgria Keskusten Liiton ja TTS Työtehoseuran tehtävänä oli osallistua asiantuntijana teemapäiviin ja pienryhmäkoulutuksiin. Hankekumppaneiden suurimmasta työpanoksesta vastasivat ProAgria Keskusten Liiton osalta Ari Nopanen, Henna Mero, Kati Kastinen sekä Sari Peltonen. Työtehoseuran suurimmasta työpanoksesta vastasivat Reetta Palva ja Markku Lätti. ProAgria Keskusten liiton ja TTS:n toimintaraportit ovat liitteenä (Liite 2. ja Liite 3.)

Hankkeessa toimi ohjausryhmä, johon kuuluivat seuraavat henkilöt: Tuottajain Maito Ari Mäkelä, Viking Malt Sanna Kivelä, MTK- Häme Päivi Rönni, maidontuottaja Juhani Lemola, Hämeenlinnan osuusmeijeri Risto Koski, maidontuottaja Heikki Linna, Hämeen ELY-keskus Timo Kukkonen, viljelijä Mika Hämäläinen sekä ProAgria Etelä-Suomi Marja Suutarla. Ohjausryhmä kokoontui hankkeen toimintakautena kaikkiaan 7 kertaa.

2.5. Kustannukset ja rahoitus

Hankkeen kokonaisbudjetti oli 450 000 euroa. Budjettia muutettiin hankkeena aikana kerran siirtämällä ostopalveluja palkkoihin sekä siirtämällä tuensiirtokumppani ProAgria Keskusten Liiton osuutta ProAgria Etelä-Suomen palkkoihin. Budjetin loppusumma säilyi kuitenkin samana. Flatrate kasvoi jonkin verran palkkakustannusten noustua. Hankekumppaneiden kustannukset kattoivat vain henkilökustannuksia, ja kaikki muut kustannukset kulkivat ProAgria Etelä-Suomen kautta.

Hankkeen kustannukset ylittyvät jonkin verran. Yksityisrahoitusta kertyi suunniteltua enemmän ja ylitys pienentää vastaavasti hanketukea. Hankkeen yksityisrahoitus saatiin hyvissä ajoin kokoon ja se mahdollisti maksuttomien lisäpienryhmäpäivien sekä teemapäivien järjestämisen syksyllä 2018. Hankkeen kustannukset ja budjetti on esitetty taulukossa 1.

Elinvoimainen maatilatalous Hämeessä - ELINA						
1.11.2015 - 31.10.2018	Hankepäätös			Budjetti muutos	Toteutuneet kustannukset Maksatuspäätös / Maksatushakemus	
	Kokonais kustannuksista			Kokonais kustannuksista	Yhteensä	
	%	%		%	€	
Palkat	61,04	274 658,26	15 187,66	64,41	289 845,92	
Palkkiot (Ostopalvelut)	1,20	5 400,00	-1 856,46	0,79	3 543,54	
Vuokrat (Kohderyhmän tilaisuudet)	0,41	1 860,00	7 708,38	2,13	9 568,38	
Ostopalvelut	18,37	82 664,00	-9 068,78	16,35	73 595,22	
Matkakulut	9,83	44 219,00	-14 248,93	6,66	29 970,07	
Muut välittömät kulut	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
Laskennallinen yleiskulut (palkoista)	15,00	41 198,74	2 278,13	9,66	43 476,87	
Kokonaiskustannukset	100,00	450 000,00	0,00	100,00	450 000,00	
Kustannukset yhteensä	100,00	450 000,00	0,00	100,00	450 000,00	

Taulukko 1. Hankkeen budjetti ja kustannukset 1.11.2015-31.10.2018

2.6. Raportointi ja seuranta

Hanke seurasi sisäisesti hankesuunnitelman toteutumista ja tapahtumien onnistumisia. Hankkeen etenemisestä raportoitiin ohjausryhmälle kokousten yhteydessä (yhteensä 7 kokousta).

Väliraportteja ja maksatushakemuksia tehtiin rahoittajalle neljän kuukauden jaksoissa, yhteensä 8 kpl. Niiden lisäksi hankkeen toiminnasta on tehty erillinen loppuraportti.

Kasvia Hämeen teemaohjelman sidosryhmä- ja hanketilaisuuksissa kerrottiin Elina hankkeen toteutuksesta ja tapahtumista.

2.7. Toteutusoletukset ja riskit

Hankkeen suunnitteluvaiheessa keskeisiksi ongelmiksi havaittiin alla olevassa taulukossa 2. esitetyt asiat.

Riski	Ennaltaehkäisy	Korjaavat toimenpiteet
Asiakkaiden tyytymättömyys	Yhteistyö sidosryhmien ja asiakkaiden kanssa Sisällön laadukas suunnittelu ja toteutus, palautteen kerääminen	Sisällön laadukas suunnittelu Palautteeseen reagointi
Asiakkaiden passiivisuus	Selkeä tiedottaminen, sosiaalisen median monipuolinen hyödyntäminen, hanketoimijoiden tekemä markkinointi ja laadukas toteutus	Markkinoinnin tehostaminen, uudet menetelmät
Rahoitusohjelman jäykkyys	Keskustelut ja tiedonvaihto rahoittajien kanssa	Hankesuunnitelman ja tavoitteiden uudelleenmuotoilu
Hanketoimijoiden ja sidosryhmien yhteistyön puute	Selkeät toimintatavat, päämääränä toimiva yhteistyö asiakkaan eduksi	Keskustelut ja tiedonvälitys sekä yhteiset tavoitteet
Hankkeen tavoitteiden toteutumattomuus	Hankkeen toteuttaja seuraa tiiviisti hankkeen toteutumista ja resursointia.	Hankehenkilöstöä koulutetaan ja tarvittaessa uudelleen resursoidaan

Taulukko 2. Keskeiset riskit ja niiden ennaltaehkäisy

Riskien poistamiseksi toteutettiin ennalta suunniteltuja toimenpiteitä. Hankkeen käytännön toiminnan arvioimiseksi tehtiin sisäinen vaikuttavuusarvio (Liite 4.). Vaikuttavuusarviossa on esitetty sisäiset vahvuudet ja heikkoudet sekä ulkoiset mahdollisuudet ja uhat, miten näitä voidaan hyödyntää, korjata, varautua ja välttää. Vaikuttavuusarvion tuloksia hyödynnettiin käytännön työssä toiminnan kehittämiseksi.

3. YHTEISTYÖKUMPPANIT

Hankkeella oli laaja yhteistyökumppanien verkosto, joka koostui hankekumppaneista, Kasvua Hämeestä teemaohjelman toimijoista ja hankkeista sekä keskeisistä maatalousalan yrityksistä ja sidosryhmistä.

Päijät-Hämeen lypsykarjakerho on ollut ideoimassa kanssamme mm. retkiä ja teemapäiviä. Heidän kautaan on tullut käytännön osallistujan suoraa toivetta etenkin ajankohtien etsinnässä. Lypsykarjakerhon jäsenten tiedotteissa olemme saaneet hanketta markkinoitua suoraan kehittyville tiloille.

Tuottajaosuuskuntien omistamien meijerien ja teurastamoiden kanssa yhteistyössä olemme pystyneet kohdistamaan hanketapahtumia tarkemmin joko maantieteellisen tai tilojen tuotannon ongelmakohtien mukaan. Hankkeella järjestetty teemapäivä tai pienryhmä on oivallinen koulutuspaikka jo siinä vaiheessa, kun

tilan taloudellinen tulos kärsii mahdollisesta omaan tuotantoon sokeutumisesta. Kohdistettujen tekemisen seurauksena osallistuvien tilojen oma jaksaminen paranee heti, kun tilan tuotantotalous paranee. Samalla myös meijeri saa laadukasta maitoa laatuluokkien putoamatta tuottajalla ja vasikkavälitys virkeämpiä vasi-koita.

Yhteistyö spv ja investointipäivissä pankkien, Melan ja MTK:n kanssa päivitti osallistujille myös kaikkien yhteistyössä olevien tahojen ajankohtaistiedot. Pelkästään yhteistyössä tehtyjen tapahtumien suunnittelu ja valmistelu sekä aktiivinen tiedonvaihto ja asioiden päivittäminen toi jo itsestään uutta tietoa koko sidosryhmän käyttöön ja sitä kautta viljelijöille eteenpäin vietäväksi. Tämä paransi mm. pankkien tietämystä maati-
lojen ajankohtaisista asioista ja tilakohtaisista haasteista.

Kaupalliset toimivat toivat tapahtumiin asiantuntijuudellaan lisää näkökulmaa ja perspektiiviä. Vaikka heillä onkin aina puheenvuoroissaan kaupallinen näkökulma, on niissä myös aina mukana uutta kotiin viemistä tilan kehittämiseen. Eri kaupallisiin toimijoihin tutustuminen pienryhmätoiminnan avulla sai etenkin nuorten- ja nurmipienryhmäläiset kyselemään myös laajemmin tuotantotarviketarjouksia. Ryhmäläiset ovat esimerkiksi tehneet keskenään yhteistilauksia ja näin tilan maksama tuotantopanoksen hinta on ollut edullisempi. Yhdessä tekeminen kehittyy ja taloudellinen lopputulos paranee.

4. TULOKSET JA VAIKUTUKSET

Hankesuunnitelmassa hankkeen vaikuttavuutta suunniteltiin mitattavaksi asiakaspalautteen kautta. ProAgrian keskeinen palautejärjestelmä päivitettiin hankeaikana tekstiviestipohjaiseksi ja linkitettiin uuteen CRM -järjestelmään. Menettely ei mahdollistanut yksittäisten tapahtumien palauteseurantaa.

Vaikuttavuutta suunniteltiin seurattavan myös pienryhmätoiminnan webropol -kyselyillä. Kyselyitä toteutettiin hankkeen alkuvaiheessa, mutta viljelijöiden vastausprosentti jäi niin alhaiseksi, ettei tulosta voinut käyttää toiminnan kehittämiseksi. Näiden sijaan lähdettiin keräämään viljelijöiden näkemyksiä toimintatapojen muutoksista mm. kyselyillä pienryhmätapaamisen yhteydessä tai henkilökohtaisilla yhteydenotoilla esimerkiksi teemapäivätapahtuman yhteydessä.

Kaikissa hankkeen tapahtumissa markkinoitiin viljelijöille Neuvo2020 palveluja.

4.1. Ylemmän tason tavoitteita vastaavat tulokset

Hanke toteutti Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman tavoitteita kouluttamalla viljelijöitä, välittämällä heille uusinta tietoa ja luomalla yhteistyömahdollisuuksia teemapäivissä, pienryhmissä ja opintomatkoilla. Hanke keskittyi yrittäjien taloudellisen tuloksen ja sen seurannan kehittämiseen.

Viljelijöiden osallistuminen eri hanketapahtumiin vahvisti myös maakuntaohjelman toimintaa. Osallistuminen varmisti tulevaisuuden kehittämistä ja hankkeessa välitettyjen toimenpiteiden käyttöönottoa. Osallistuneet viljelijät voivat hoitaa yritystään paremmin ja resurssitehokkaammin. Hankkeella varmistettiin, ettei viljelijän tarvitse itse hakea tietoa kaikesta uudesta, vaan hän voi tulla

tilaisuuksiin, johon on koottu parhaat asiantuntijat ja paras osaaminen kiinnostavasta aiheesta.

Hankkeessa aktivoitiin viljelijöitä sukupolvenvaihdoksiin ja investointeihin. Sukupolvenvaihdosten ja investointien suhteellinen osuus Etelä-Suomessa on alhainen koko muuhun maahan verrattuna, mutta hankkeella vaikutettiin edellä mainittujen asioiden tiedon hankintaan. Maatilayritysten tuettuja sukupolvenvaihdoksia on Hämeessä tehty Elina -hankkeen aikana noin 20-40 kpl vuodessa (Pohjanmaan ELY-keskuksen maaseudun rahoitustilastot vuosilta 2017 ja 2018). Tosin kaikki tehdyt sukupolvenvaihdokset eivät näy ELY-keskuksen seurannassa, ainoastaan spv-tilat, jotka ovat saaneet nuoren viljelijän aloitustukea. Investointitukia on Hämeessä myönnetty viime vuosina aikaisempia vuosia enemmän, 2017 vuonna 85 kpl ja 2018 vuonna 100 kpl. Vastaavasti 2015 vuonna oli Hämeessä investointitukia myönnetty vain 48 kpl. (Pohjanmaan ELY-keskuksen maaseudun rahoitustilastot vuosilta 2015, 2017 ja 2018).

Hankkeella aktivoitiin myös luomutuotantoa, joka on yksi maankuntaohjelman tavoitteista. Hämeen alueella luomutuotannon kehittyminen on ollut voimakkainta 2015-2018 vuosien aikana (taulukko 3.).

ELY (sijaintikunta)	2015	2016	2017	2018
01 Uudenmaan ELY-keskus	19 192	19 668	22 279	26 467
02 Varsinais-Suomen ELY-keskus	19 199	20 641	24 156	28 290
03 Satakunnan ELY-keskus	7 122	7 803	9 057	10 376
04 Hämeen ELY-keskus	8 579	9 638	11 394	15 034
05 Pirkanmaan ELY-keskus	19 989	21 416	23 159	25 884
06 Kaakkois-Suomen ELY-keskus	13 101	14 329	15 918	16 052
07 Etelä-Savon ELY-keskus	9 394	9 899	10 667	11 738
08 Pohjois-Savon ELY-keskus	14 150	15 205	15 984	18 169
09 Pohjois-Karjalan ELY-keskus	18 547	20 652	22 281	23 028
10 Keski-Suomen ELY-keskus	6 968	7 483	8 354	8 259
11 Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus	19 844	20 982	23 387	27 565
12 Pohjanmaan ELY-keskus	17 848	19 074	20 338	23 506
13 Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus	24 519	29 039	30 662	35 189
14 Kainuun ELY-keskus	7 788	5 682	5 763	5 856
15 Lapin ELY-keskus	2 561	2 559	2 690	2 886
Yhteensä	208 800	224 068	246 089	278 296
Muutos		15 268	22 020	32 207
Muutos-%		7 %	10 %	13 %

Taulukko 3. Luomusitoumusalan muutos Suomessa vuosina 2015-2018

Hanketta toteutettiin yhtenä Kasvua Hämeessä teemaohjelman hankkeista. Hankkeessa tehtiin myös yhteistyötä muiden teemaohjelman hankkeiden kanssa.

Maatalouden koulutus ja tiedotushankkeen tavoitteena oli teemaohjelman mukaisesti lisätä maatalojen resurssitehokkuutta ja edistää tilojen välistä yhteistyötä. Tiloja kannustettiin kannattaviin investointeihin sekä ympäristövastuulliseen toimintaan. Tilojen riskienhallintaan kiinnitettiin hankkeessa erityistä huomiota. Maidon- ja lihantuotannossa alueen nykyiset tuotantomäärät pyrittiin säilyttämään. Tilalla tapahtuvaa tuotteiden jalostusasteen nostamista sekä suoramyyntin aloittamista esiteltiin hankkeen osallistujille.

Hankkeessa tehtiin yhteistyötä viljelijöiden aktivoimiseksi alueellisten viestintähankkeiden ja teemaohjelman viestinnän kanssa. Yhteinen viestintä vahvisti viljelijöille suunnattua viestintää.

4.2. Hankkeen tavoitteita vastaavat tulokset

4.2.1 HANKKEEN MÄÄRÄLLISTEN TAVOITTEIDEN SAAVUTTAMINEN

Hanke kokosi yhteen ammatillisista aiheista kiinnostuneet maatilayrittäjät teema- tai pellonpiennarpäiviin sekä pienryhmiksi. Eri ryhmille järjestettiin myös opintomatkoja.

Hankkeen tapahtumaluettelot, joissa kerrotaan tarkemmin mitä eri hanketapahtumia ja pienryhmiä on hankeajana järjestetty, löytyvät liitteestä Teemapäivä, pellonpiennartapahtuma, seminaari tai opintomatka (Liite 5.) sekä liitteestä Pienryhmätapaamiset (Liite 6.). Hankkeen määrälliset tavoitteet ja niiden toteutuminen 1.11.2015-31.10.2018 välisenä aikana on esitetty alla olevassa taulukossa 4.

	Tavoite	Toteutus	Tavoite	Toteutus	Tavoite	Toteutus	Tavoite	Toteutus
Työpaketit	teemapv+pellonpiennar	teemapv+pellonpiennar	pienryhmä	pienryhmä	opintomatka (kotim+ulkom)	opintomatka (kotim+ulkom)	seminaari	seminaari
1. Investoinnit	2	13	10	3	6+1	4+1	1	1
2. Yhteistyö	2	3	1	2	1	3		
3. Johtaminen	6	7	6	14	1	1+1		1
4. Tuotantoprosessit	29	34	15	20	11+1	4		1
Toteutunut		57		39		12+2		3
Tavoite	39		32		19+2		1	

Taulukko 4. Hankkeen tapahtumat, niille asetetut tavoitemäärät sekä toteumamäärät

Hankkeen tapahtumia toteutettiin tavoitteiden mukaan. Teema- ja pellonpiennarpäiviä järjestettiin suunniteltua enemmän, kun taas kotimaan matkoja järjestyi vähemmän mitä odotettiin. Ulkomaan opintomatkat toteutuivat suunnitelmien mukaisesti. Myös pienryhmien määrälliset tavoitteet saavutettiin.

Hankkeeseen osallistuneiden viljelijöiden sekä järjestettyjen koulutuspäivien määrälliset tavoitteet

Hankkeen tapahtumiin osallistuneille henkilöille asetettiin tavoitteeksi yhteensä 714 osallistujaa. Hankkeen seurantatietoihin jokainen osallistuja voidaan laskea vain kerran. Yksittäisiä osallistujia hankeajana Elina -hankkeessa oli kaikkiaan 1260 henkilöä, joten seurantatietojen tavoite ylitettiin reippaasti. Uusia hankeosallistujia tuli tasaisesti koko hankkeen ajan, vuoden 2018 aikanakin vielä 342 uutta henkilöä lisää. Koulutuspäiviä järjestettiin hankkeen aikana kaikkiaan 148,19 kpl (8 h oppilastyöpäiviksi muunnettuna). Seurantatiedoissa koulutuspäivätavoitteeksi hankkeen hakuvaiheessa oli merkitty 156 kpl. Tämän tavoitteen

määrittelyssä on käytetty eri laskutapaa, kuin mitä nyt näiden seurantatietojen ilmoittamisessa on käytetty hankkeen toteutuksen aikana. Tavoite-ero on pieni ja selittyy tällä laskentatapojen erolla.

4.2.2. HANKKEEN MUUT TAVOITTEET JA VAIKUTTAVUUS

1. Sukupolvenvaihdosten edistäminen

Spv:n osalta teemapäivät ovat saaneet liikkeelle monet tilat, joilla sukupolvenvaihdos on ajankohtainen. Koska asiaan liittyy verotus, eläkkeet ja nuoren viljelijän aloitustuki, on kokonaisuus helpompi hahmottaa, kun asiaa käydään läpi yleisellä tasolla spv-päivässä ennen kuin tavataan asiantuntija tilalla ja tehdään tarkemmat laskelmat.

Myöskään spv:n henkistä puolta ei sovi unohtaa. Spv-päivien merkitys on ollut suuri tiedon levittäjänä ja alkusysäyksen antajana sukupolvenvaihdokselle kymmenille tiloille Hämeessä ja sen huomaa aina järjestettyjen tilaisuuksien jälkeen tullessa yhteydenottoina. Tilaisuuksien merkitys on ollut suunnitelmallisesti ja onnistuneesti toteutettujen sukupolvenvaihdosten vauhdittaminen Hämeessä. Jatkossa on erittäin tärkeää edelleen järjestää Spv-päiviä eri puolilla Hämettä 2-4 kpl vuosittain. Jatkuvasti muuttuvat eläke- ja tukiehdot sekä verotus ja aina uudet omistajanvaihdosvaiheeseen tulevat tilat tarvitsevat tietoa sukupolvenvaihdosten toteuttamisesta omalla kohdallaan.

2. Yhtiöittäminen ja investointien edistäminen

Edellä mainitut asiat koskevat myös yhtiöittämis- ja investointi-infoja. Alkuun tarvitaan pientä ajatusta aiheesta ja saapuminen infoa kuuntelemaan. Sen jälkeen voidaan asiaa alkaa valmistella omalla tilalla. Asia etenee infon jälkeen yleensä Neuvo-käynnin tarpeeseen, nykyisin Neuvo2020 palvelu KiKy:n myötä. Siitä seuraa itse prosessi, jos tilalla todetaan toimenpiteeseen olevan mahdollisuuksia. Investointia valmistelevien ja spv-nuorten ryhmissä on myös verkostoiduttu ja luotu tiedon – ja kokemuksen jakoverkostoja.

Hankeaikana neljä tilaa on laajentanut asemalypsystä robottiin. Lisäksi Hämeenlinnassa on tehty yksi uusi robottinavetta. Lisäksi tiloilla on tehty jonkin verran tuotanto-olosuhteisiin liittyviä parannuksia ja samalla on saatu navetoihin myös jonkin verran lisää lypsävien paikkoja. Hankekauden aikana on myös valmisteltu useampaa isompaa maatalouden investointia. Navettainvestointien valmistelu on hyvin aikaa vievää. Joillain tiloilla on myös menossa tuotantotalouden kohentaminen investointikelpoiseksi. Mm. Tuulokseen on tulossa 2-robotin yksikkö, jonka luvat ovat valmistuneet ja suunnitelmat etenevät nyt ripeästi. Asikkalassa 2-robotin yksikön ympäristölupa on haettuna ja vastausta odotetaan asian etenemiseksi. Kärkölässä on kahdella tilalla suunnitelmat valmistelussa tuotannon tuplaamisesta, mutta neuvottelut rahoittajan kanssa ovat viivästyttäneet liikkeellelähtöä. Sysmässä hetki sitten spv:n tehneellä ja maidontuotannon aloittaneella tilalla on tavoitteena viedä valmiiksi 2-robotin navetta vuosien 2020-2021 aikana.

Nykyistä yleistä investointiprosessia voisi kuvata etenemiseltään rauhalliseksi, mutta hyvällä perusvalmistelulla saataneen valmistuessaan valmiimpi tuotantoyksikkö. Monella tilalla on hankkeenpienryhmissä saatu heräteltyä pohdintoja nurmentuotannon tehostamisesta ja tätä kautta on tarve peltopinta-alan lisäämiselle vähentynyt. Rehuntuotannon kohenemisen jälkeen onkin päästy lisälehmäpaikkojen pohdintaan ulkoistamalla hiehot ja umpilehmät, joko omalla tilalla pienen investoinnin kautta erilliseen rakennukseen tai kokonaan tilan ulkopuolelle erilliselle toimijalle.

3. Yhteistyön edistäminen ja lantalogistiikka

Lantalogistiikan ja lannan hyötykäytön lisäämiseksi/uusien mahdollisuuksien löytämiseksi perustettiin lanta-aiheinen pienryhmä. Pienryhmä kokoontuikin muutamia kertoja ja lisäksi hankkeen aikana on retkeilty lanta-aiheen teemoilta mm. elokuussa 2017 Pohjanmaan suunnalla. Lantalogistiikka on kuitenkin vielä alussa, koska siihen liittyy paljon selvitettävää eri kulujen jaon ja korvausten kautta. Alueen asiasta kiinnostuneiden viljelijöiden ryhmä on itse hyvin aktiivinen ja asiantuntija toimikin heille lähinnä lisätiedon ja yhteistyötahojen esittelijänä.

Pirkanmaan maatalousympäristön haasteet Ympäri -hankkeessa koottiin lanta-aiheeseen liittyvä tietopaketti. Näitä tuloksia voidaan käyttää hyväksi myös Hämeen tilojen toiminnassa. Ympäri -hankkeessa tuotettuun kokonaisuuteen voi tutustua hankkeen nettisivujen kautta <https://etela-suomi.proagria.fi/hankkeet/ymppi-pirkanmaan-maatalousympariston-haasteet-6730>. Sivujen kautta pääsee tutustumaan pellon kasvukunto-osioon, valumavesien hallintaan, sekä maisemaan -ja luonnon hoitoon maatalousympäristössä. Lisäksi hankkeessa tuotettiin toimintamalleja ja yhteenvetoja seuraavista asioista:

1. Kerääjäkasvien viljely nro 1/9
2. Tehoa typpilannoitukseen, jaettu lannoitus, nro 2/9
3. Jankkuroinnista apua maan rakenteen parantamiseen, nro 3/9
4. Lantalogistiikka (TTS), nro 4/9
5. Ojitusyhteisöjen aktivointiin perustuva peruskuivatushankkeiden perustaminen, nro 5/9
6. Kesäveden varastointi ja eroosionhallinta nro 6/9
7. Vieraslajien torjunta laiduntamalla, nro 7/9
8. Rannat laiumiksi, useita maanomistajia, nro 8/9
9. Maisemapeltojen viljely, nro 9/9

4. Tuotannonalakohtaisen toiminnan tukeminen

Teemapäivät ja pellonpiennartapahtumat

Teemapäivissä ja pellonpiennartapahtumissa käsiteltiin hankkeen aikana esille tulleita ajankohtaisia ja viljelijöille tärkeitä asioita. Tapahtumatarpeita pohdittiin eri kokoonpanoilla ja viljelijöiden kiinnostuksen kohteita kartoitettiin koko hankekauden ajan eri kanavia hyödyntäen. Myös eri yhteistyökumppanit antoivat osaltaan tietoja tapahtumatarpeista. Teemapäivissä ja pellonpiennartapahtumissa ei varsinaisia palautekyselyjä kerätty, vaan palautetta saatiin suorina asiakaskontakteina paikan päällä. Saadun palautteen perusteella muokkasimme tapahtumia ja tapahtumatarjontaa aina paremmin kohderyhmää kiinnostavampaan suuntaan. Hankkeen tapahtumiin riitti osallistujia ja vain harvoin jouduttiin tapahtuma perumaan liian alhaisen osallistujamäärän vuoksi. Tämä omalta osaltaan jo antaa hyvää palautetta pidetyistä tapahtumista, jos ei olisi kiinnostavia ja hyödyllisiä tapahtumia – ei olisi osallistujiakaan.

Kotimaan opintomatkat

Kotimaan opintomatkoilla on mm. opittu toisten viljelijöiden tavasta toimia. Opintomatkoilla osa matkan anasta tulee siitä, kun siirrytään kohteesta toiseen ja pohditaan vierailukohteita: mitä asioita kohteessa voisi vielä parantaa ja mitä kohteen toiminnasta voisi ottaa omaan käyttöön. Esimerkiksi oman tilan tunnuslukujen hakeminen raporteista ei ole ollut arkipäivää tiloilla. Näillä luvuilla on kuitenkin suuri merkitys tilan johtamisessa. Tuotantotalouden tunnuslukujen läpikäyminen ja toisten vastaavanlaisten tilojen tulosten vertailu yhdessä toisten viljelijöiden tiloilla antaa pohjaa kehittää omia tavoitteita ja tekemistä tilalla. Opintomatkoilla oli myös mahdollisuus verkostoitua joko matkalla mukana olleisiin oman alueen tuottajiin, kuin myös

vierailukohteiden tiloihin. Verkostoiduttaessa retken aikana saatiin tilojen välille keskinäinen luottamus lisääntymään ja mm. taloustunnuslukujen jakaminen pienryhmissä onnistui sen jälkeen helpommin. Osa matkoista suunnattiin investoivia tiloja ja osa toimintaansa kehittäviä tiloja kiinnostaviin kohteisiin.

Ulkomaan opintomatkat

Irlannista haettiin kasvinviljelytiloille uusia ajatuksia ja näkökulmia huhtikuussa 2017. Opintomatalla tutustuttiin Irlannin viljanviljelyn päätuotantoalueen tiloihin sekä Irlannin maatalouden neuvonta- ja tutkimusjärjestön Teagasc:n toimintaan maan kasvukunto- ja salaojitusasioiden näkökulmasta.

Hollannin opintomatka maaliskuussa 2018 oli suunnattu maitotiloille. Opintomatalla tutustuttiin hiljattain investoineiden tilojen toimintaan sekä vierailtiin myös Lelyn tehtailla kuulemassa uusimmat tiedot automaattilypsyyden liittyen.

Molemmat ulkomaan opintomatkat hyväksyttiin ohjausryhmällä ja niistä tehtiin erilliset matkaraportit.

Pienryhmät

Elina -hankkeiden pienryhmien osalta ryhmätapaamiset koettiin tilojen näkökulmasta paikkana jakaa turvallisesti positiivisessa hengessä kokemuksia ja tietoja tuotannosta ja mahdollisesti tulokellisuudesta ja taloudesta tutun porukan kesken. Pienryhmätapaamisissa korostettiin avoimuuden ja luottamuksen merkitystä toiminnan onnistumiselle. Tältä pohjalta pienryhmän tutustuessa tapaaminen tapaamiselta paremmin toisiinsa saatiin aikaiseksi ilmapiiri, jossa osallistujat kertoivat avoimesti omista onnistumisistaan ja epäonnistumisistaan. Toisten tilojen onnistumisista ja epäonnistumisista saatua tietoa osallistujien toimesta pystyttiin hyödyntämään ja toteuttamaan heidän omilla tiloillaan. Eli käytännössä pienryhmätoiminta antoi osallistujille mahdollisuuden päästä tutustumaan toistensa tiloihin, olosuhteisiin, toimintatapoihin ja teknisiin ratkaisuihin toteutuksen osalta tilavierailuiden kautta. Tapaamisissa oli selkeä teema mihin keskityttiin. Tiloilla vierailtaessa käytiin navetalla, maastossa, pelloilla havainnoimassa ajankohdasta riippuen eri asioita.

Tiloilla käytiin tuotannonprosessia läpi ja pohdittiin prosessiin käytettyä aikaa, työn laatua, työmäärää ja raaka-ainetta, keskittyen mahdollisen hukan määrään. Palautteen mukaan hukan etsintä toi tiloille paljon uusia oivalluksia, joskin työ jatkuu vielä.

Suunnittele – toteuta – seuraa - paranna – toimintamalli vahvistuu aina pienryhmässä, koska muutoin esimerkiksi kasvukauden kiireessä tulee jätettyä asiaa tuonnemmaksi. Ajatus, että ryhmän toinen jäsen huomaa, etten ole tehnyt, saa pienryhmäläiset tekemään sovitut asiat ajoissa. Menetelmän käytöllä tähdätäänkin toiminnan jatkuvaan kehittämiseen.

Tuotantotalouden johtamisen pienryhmät, esimerkkejä vaikuttavuudesta

Asiakkaiden kommentteja ryhmissä:

- Pienryhmätapaamiset koetaan paikkana jakaa kokemuksia turvallisesti positiivisessa hengessä tutulle porukalle.
- Tilakäynnit samankaltaisilla tiloilla
- Päivät pidetään jollain teemalla ja käsitellään jotain osaa, helpompi sisäistää, kun yksi asia käydään kunnolla läpi ryhmässä
- Näkee muiden tilojen toimintatapoja
- Oppii muiden virheistä ottaa mallia muiden onnistumisista

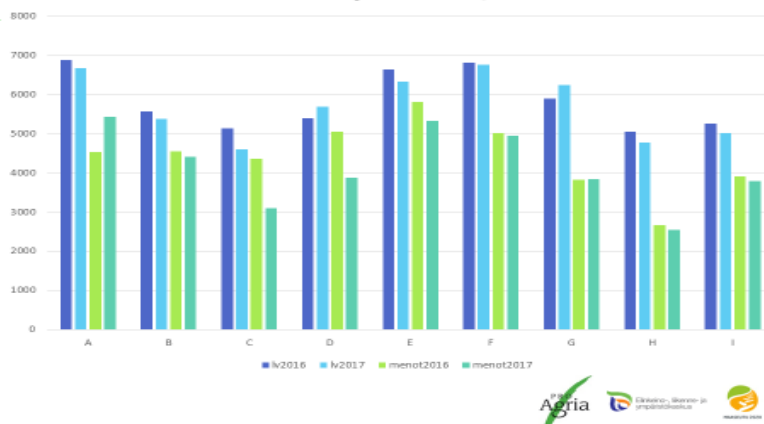

- Erilaisten kasvustojen havainnointi avaa silmiä seurata omia kasvustoja aktiivisemmin ja reagoida asioihin, joihin voi itse vaikuttaa

Robottitiloista koottu 9 tilan pienryhmä sai pitkällä aikavälillä aikaiseksi jo selkeää vaikutusta myös talouden tunnuslukuihin. Tiloilla pohdittiin pienryhmän kanssa tuotantotalouden tunnuslukujen kautta toimintatapojen muutoksia ja näin saatiin vaikutusta myös tilojen käyttökateen kehittymiseen. Alla taulukoissa 5. ja 6. koosteet pienryhmästä kerätyistä taloustiedoista. Tuloksista havaitaan, että ryhmän yhteisnettotulos kehittyi positiivisesti pienryhmävuosien aikana.

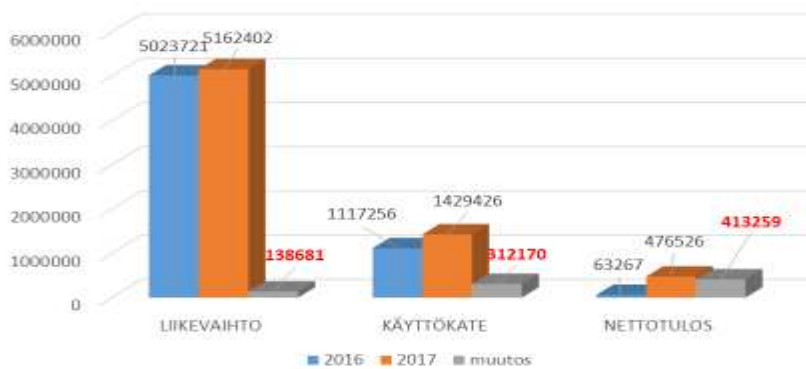
ELINVOIMAINEN
MAATILATALOUS
-HANKE

Liikevaihto ja menot €/lehmä

Taulukko 5. Liikevaihto ja menot

Pienryhmän yhteistulos

Taulukko 6. Liikevaihto, käyttökate ja nettotulos

Nurmi pienryhmät, esimerkkejä tiloilta kerätystä vaikuttavuudesta pienryhmän päätyttyä

Mitä tilalla tehdään toisin, kun on käyty hankkeen tapahtumissa?

- lajike- ja lajivalintoja pohditaan jatkossa tarkemmin. Perustamistapaa muutetaan.
- uusia rehukasveja otettu rohkeasti käyttöön pienryhmäkokemusten jälkeen

Mikä tekeminen jää arkeen hankkeen päätyttyä?

- säilörehuun panostetaan entistä enemmän. ”Tajusin että säilörehu on maitotilan tärkein tuloksen tekijä”.

Mikä on hankkeessa opitun asian merkitys tilan johtamiseen ja talouteen?

- laadukkaalla säilörehulla pyritään parantamaan taloudellista tilannetta.

Hankkeen aikana on saatu heräteltyä viljelijöiden kiinnostusta oman tuotantotalouden tilaan ja vertaamaan sitä muihin oman alueen toimijoihin nähden. Nurmiryhmissä tehtiin hyvää työtä satotasojen arviointimene- telmiin tutustumisessa. Sillä samalla kun tilat tekivät oman satotason mittausta, he pääsivät vertailemaan tuloksiaan ryhmäläisten sekä valtakunnantason tietoihin.

Kokemusten jakaminen omien tulosten tarkastelussa on hyvin silmiä avaavaa. Kesä 2018 oli monin paikoin haastava. Nurmitilat, joilla oli erilaisia nurmisiemenseoksia käytössä, selvisivät kohtuudella läpi kuivuuden. Nurmipiennyhmässä perustettu yhteinen WhatsApp-ryhmä toi vastauksia kesän haasteissa viljelytekniisiin on- gelmiin ja kollegoiden tuki oli helposti saatavilla.

Maidontuotannon tulevaisuuden tekijät (MTTT) pienryhmä

Pienryhmässä käytiin maidontuotannonprosessia läpi ja pohdittiin aika-, laatu-, työ- ja raaka-ainehukkaa. Pa- lautteen mukaan hukan etsintä on tuonut tiloille paljon uusia oivalluksia, ja työ jatkuu edelleen. Pienryhmän opintomatkoilla opittiin johtamisesta tilavierailukohteissa. Ryhmissä verkostoiduttiin ja luotiin toimivia tie- don – ja kokemuksenjako toimintatapoja.

Mallasohrapienryhmät, mitä uutta toimintaa tai havaintoja tilalla on tehty pienryhmätapaamisten jälkeen

Esimerkkejä tapaamisen jälkeen käyttöön otetuista toimintatavoista:

- Tyypilannoituksen jakaminen otettu käyttöön.
- Typen tarpeen määrittäminen, myös hivenien huomioiminen paremmin lannoituksessa.
- Ohralle on jo tehty lisälannoitusta, asia sai pienryhmässä lisätukea.
- Lannoitukseen tulee muutoksia, lisätään N-lannoitusta. Ohran lisälannoitusta on nyt kokeiltu 1. ker- ran.
- Havaittiin talouden ja siihen liittyvän laskennan merkitys viljantuotannossa.
- Peltopäivä Yaran koetilalla, lannoituskokeita, kasvinsuojelukokeita, maan kasvukuntoa. Sai vinkkejä, mutta myös keskustelu toisten kanssa tärkeää. Kasvustojen näkyminen, oli hyvät oraat, mitä olivat tehneet toisin kuin minä. P-koe avasi näkymää. Koeruudut ja niistä kertominen antoi uusia ajatuksia omaan toimintaan.
- Kuulee toisten viljelijöiden ajatuksia. Tietoa tulee paljon, niiden käyttöönotto omassa toiminnassa nopeasti.
- Käytännönläheistä testausta vuorovaikutuksena. Uusi lajike tuli valittua pienryhmän perusteella.
- Keskusteleva pienryhmä, eli viljelijät vaihtavat ajatuksia myös keskenään. Keskustelevampi tyyli on parasta. Syvemmälle menevä ajatusten vaihtoa tilojen omilla luvuilla, kerrotaan tunnusluvut ja niitä pohditaan/niihin vaikuttavia seikkoja pohditaan yhdessä.

5. Hankkeen facebook -ryhmät ja muu näkyvyys

Viljelijät osallistuivat myös aktiivisesti facebook- ryhmiin, jotka perustettiin hankkeen tarpeisiin. Elinvoimai- nen kasvitila ryhmään kuuluu 625 jäsentä ja elinvoimainen maitotila ryhmään 318 jäsentä (22.10.2018). Fa- cebook -ryhmä edesauttaa nopeaa tiedonjakoa ja ideoiden vaihtoa sekä markkinoin myös tehokkaasti tulevia

hanketapahtumia. Edellä mainitut facebook -ryhmät on koettu niin hyväksi tiedonvälityskanaviksi ja verkostoitumisvälineiksi, että niiden toimintaa tullaan jatkamaan myös hankkeen päätyttyä.

Lisäksi hanke oli esillä monissa tapahtumissa yhdessä yhteistyökumppanien kanssa. Yhteistyötä tehtiin alueen toimijoiden kanssa ja asiantuntijat verkostoituivat entistä laajemmin ja nopeammin.

5. ESITYKSET JATKOTOIMENPITEIKSI

Tilojen aktivointi edellyttää, että alueella tarjotaan viljelijöille heitä kiinnostavia teema- ja pellonpiennarpäiviä. Pienryhmien toimintaa tulee myös jatkaa ja ottaa tilojen oma talous mukaan tilojen yhteiseen tarkasteluun enenevässä määrin. Elina -hankkeen aikana käynnissä olleista tiloista iso osa haluaa jatkaa pienryhmätoiminnassa. Tämä antaa hyvät mahdollisuudet syventää nyt käynnissä olleiden ryhmien osaamista heitä kiinnostavista aihealueista sekä tukea tilojen toimintatapojen muutosta taloudellisen ympäristön kiristyessä. Pidemmän aikavälin suunnittelu edellyttää talouden mukaan ottamista ja erilaisten johtamistapojen käyttöä tiiviimmin pienryhmätoiminnan keskiössä. Saavuttaaksemme nämä tarkastelutavan, tulee tilojen luottaa toisiinsa ja pienryhmän vetäjään. Myös hukan etsiminen tilojen prosesseista Lean menetelmin on tarpeen, jotta saadaan arjen tekemiset tiloilla sujuvammaksi. Näin jokapäiväinen työ helpottuu, turhat kustannukset saadaan poistettua ja viljelijöiden jaksaminen paranee. Myös investointien, sukupolvenvaihdosten sekä luomutuotannon aktivointia on tarpeen jatkaa. Nähtävillä on, että jos alueella asia nostetaan esille ja viljelijöiden tietoisuuteen, on sillä oma positiivien vaikutuksena toiminnan jatkamiselle ja uusien toimintamallien käyttöönotolle.

Yhteistyötä kasvinviljely- ja kotieläintilojen välillä pitäisi kehittää. Tässä työssä pienryhmätoiminta yli tuotantosuuntarojen on erittäin tarpeellista, jotta nähdään yhteistyöhön liittyvät tekemiset ja niiden vaikutukset avoimesti. Tästä esimerkkejä voisivat olla kasvitilojen pellot tuottamaan kotieläintilojen tarpeisiin aiheiset pienryhmät, joissa käsiteltäisiin lannan luovutusta/vastaanottosopimuksia tai säilörehun tuottamista/vastaanottamista sekä näiden käytännön toteuttamista.

Viljelijöiden kiinnostusta tulee herätellä myös maatilaympäristökokonaisuuden hallintaan. Muu yhteiskunta edellyttää, että viljelijät ottavat enemmän vastuuta ympäristöasioista ja tekevät oman osuutensa ympäristön tilan hyvästä hoidosta. Asiakokonaisuus tulee painottumaan entistä enemmän lähitulevaisuudessa etenkin hiilikeskustelun myötä.

6. ALLEKIRJOITUKSET JA PÄIVÄMÄÄRÄ

Hämeenlinnassa 22.2.2019

Ari Toivonen
Toimitusjohtaja
ProAgria Etelä-Suomi

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

ProAgria Etelä-Suomi, työntekijät Elina -hankkeessa

Aapro Henna	Mallinen Timo
Ahlskog Kaie	Meronen Päivi
Alitalo Ville	Miettinen Jukka
Eklund Sanna	Mikkola Hannu
Granni Tuomas	Mäenpää Antti
Haavisto Heli	Mäkilä Terhi
Halme Juho	Nieminen Tarja
Halme Kaisa	Oikkonen Marja
Hietämäki Merja	Pethman Kaisa
Hiltunen Sari	Piekkari Osmo
Hinkkanen Kaija	Pitkonen Maija
Jalo-Ryynänen Marja	Puttonen Markku
Junnola Netta	Rekola Päivi
Jussila Sari	Rekola Teemu
Järnefelt Sampo	Rusanen Antti
Jäätvuori Eva-Liisa	Salonen Anne
Kaijalainen Toni	Selin Kirsi
Kekkonen Pia	Suntiola Olli
Keränen Jari	Suutarla Marja
Keskinen Jarmo	Tamminen Raija
Kivinen Jenni	Terhemaa Pekka
Koivula Vesa	Toivonen Ari
Kukkula Leena	Touru Harri
Kunnaala Jenni	Valkeinen Elina
Kuosmanen Vilma	Veijonen Eero
Laapas Asko	Virtanen Pirjo
Laine Kalle	von Konow Helena
Loitokari Minna	Väyrynen Tuija

Raportti ProAgria Keskusten Liiton toiminnasta Hämeen Elina -hankkeessa

ProAgria Keskusten Liiton henkilöistä hankkeessa ovat toimineet: Kati Kastinen, Jaakko Kivinen, Pentti Meriläinen, Henna Mero, Ari Nopanen sekä Sari Peltonen. Heidän työpanostaan on käytetty mm. hankkeen tapahtumien suunnittelussa, järjestelyissä sekä luennon pitämisessä. Seuraavassa poimintoja henkilöiden työnkuvauksista:

Kati Kastinen

Tuloksiin kasvinviljelyä tehostamalla (Kate I ja Kate II) pienryhmien ohjaus
Tuloksiin kasvinviljelyä tehostamalla (Kate I ja Kate II) pienryhmätapahtumien järjestelyt

Jaakko Kivinen

Hankkeen seuranta ja resurssien suunnittelu ProAgria Keskusten Liiton osalta

Pentti Meriläinen

Hankkeen koordinointi, yhteyshenkilö ProAgria Etelä-Suomen kanssa
Ohjausryhmän kokouksiin osallistuminen
Ohjaajana pienryhmätapaamisissa (mm. Sig Sigma menetelmät)

Henna Mero

Ohjaajana pienryhmätapaamisissa (maitopuolen pienryhmiä)

Ari Nopanen

Pätevät Parit matkalla yrittäjävalmiuteen pienryhmän ohjaus
Pätevät Parit matkalla yrittäjävalmiuteen pienryhmätapaamisten valmistelut
Ohjaajana muissa pienryhmissä (maitopuolen pienryhmiä sekä Kate -pienryhmät)
Investointiseminaarin luento ja valmistelut

Sari Peltonen

Ohjaajana pienryhmätapaamisissa (kasvintuotanto)
Materiaalin valmistelua pienryhmien ohjaajille (kasvintuotanto)
Pellon kasvu kuntoon seminaarin luento ja valmistelut
Päivitysten teko hankkeen facebook-ryhmään (elinvoimainen kasvitila)

Raportti Työtehoseuran toiminnasta Hämeen Elina -hankkeessa

TTS:n henkilöistä hankkeessa ovat toimineet: Reetta Palva, Markku Lätti sekä Eija Leppikoski. Reetta Palva sekä Markku Lätti toimivat Lean pienryhmässä ohjaajina ja he myös osaltaan valmistelivat pienryhmätapaamisia. Myös pienryhmän toiminnan suunnittelu yhdessä ProAgrian kanssa kuului heidän toimenkuvaansa. Eija Leppikoski toimi hankesihteerinä TTS:n osalta ja laati heidän maksatushakemuksensa.

ProAgrian järjestämät lanta-pienryhmätilaisuudet/teemapäivät, joissa Työtehoseuran suunniteltua osuutta olisi käsitelty, eivät toteutuneet aivan hankesuunnitelman mukaisesti, eikä siten TTS:n osallistumiselle ollut näissä tapahtumissa tarvetta.

Lean-pienryhmää markkinoitiin ProAgrian toimesta ja pienryhmä saatiin kokoon. Alla tarkemmat kuvaukset pienryhmätapaamisista:

Ensimmäinen Lean-pienryhmätilaisuus järjestettiin ProAgria Hämeen tiloissa Hämeenlinnassa 28.6.2016. Tämän Lean-pienryhmätilaisuuden teemana oli ”Orientoituminen Leanin soveltamiseen maataloudessa”. Teeman sisällä käsiteltiin ja keskusteltiin mm. seuraavista asioista:

- mitä Lean on – jatkuva parantaminen
- mitä hukka maatilalla voi olla – parantamispotentiaali
- Lean-työkaluista lyhyesti– SOP, 5S, valkotaulupalaverit

Toinen Lean-pienryhmätilaisuus järjestettiin 1.11.2016 myös ProAgria Hämeen tiloissa Hämeenlinnassa ja tämän tilaisuuden teemana oli ”Tavoitteet ja ihmisten johtaminen - Miten työntekijät mukaan?”. Teeman sisällä käsiteltiin ja keskusteltiin mm. seuraavista asioista:

- tavoitteen merkityksestä
- mitä kehittämiskohteita tilalta löytyy?
- miten reagoit, kun työntekijät kertovat ongelmista?
- mitä työkaluja käytät ongelman ratkaisemisessa?
- palaverikäytännöt – säännölliset valkotaulupalaverit

Kolmas Lean-pienryhmätilaisuus järjestettiin 17.1.2017 Valkeakoskella Harjunsyrjän lypsykarjatilalla teemalla ”Prosessien parantaminen vähentämällä hukkaa - Miten havaitaan hukka ja lisätään arvoa tuottavan toiminnan osuutta?” Teeman sisällä käsiteltiin ja keskusteltiin mm. seuraavista asioista:

- eri hukkatyypit – mitä hukkia tiloilta löytyy
- hukan tunnistaminen
- hukan syiden tunnistaminen
- systemaattisten toimintatapojen ja työohjeiden luominen

Neljäs Lean-pienryhmätilaisuus järjestettiin 13.2.2017 ProAgria Hämeen tiloissa Hämeenlinnassa teemalla ”Prosessit sujuviksi - Työkaluna arvovirtakuvaus – ketkä ovat asiakkaita ja mikä lisää arvoa asiakkaalle?”

Teeman sisällä käsiteltiin ja keskusteltiin mm. seuraavista asioista:

- Havaintoja hukasta omassa työssä
- Arvovirtakuvaus: mikä, miten, miksi?
- Yhteinen näkemys nykytilanteesta ja tavoite avata silmät hukalle prosesseissa
- Mikä on osallistuvien tilojen suurin haaste, johon tarve puuttua?

Viides Lean-pienryhmätilaisuus järjestettiin 14.3.2017 Tuottajain Maidon meijerillä Riihimäellä teemalla ”Prosessit sujuviksi - Työkaluna 5 S”. Teeman sisällä käsiteltiin ja keskusteltiin mm. seuraavista asioista:

- Havaintoja hukasta osallistuvilla tiloilla
- Miten järjestys aikaansaadaan ja miten sitä ylläpidetään
- Kehittää toiminnan systemaattisuutta, tuottavuutta ja laatua

Kuudes ja viimeinen Lean-pienryhmätilaisuus järjestettiin 7.4.2017 ProAgria Hämeen tiloissa Hämeenlinnassa teemalla ”Prosessit sujuviksi - Lean työkaluja hyödyntämällä”. Teeman sisällä käsiteltiin ja keskusteltiin mm. seuraavista asioista:

- vierailun herättämät ajatukset ja mitä ajatuksia tuo tilan kehittämiseen
- havaintoja omilta tiloilta hukasta ja vaihtelusta
- jatkuvan parantamisen vakiinnuttaminen

Elinvoimainen maatilatalous Elina -hankkeen vaikuttavuusarviointi 13.4.2018

Vaikuttavuusarviointi on tehty 8-kenttä SWOT -menetelmällä ProAgria Etelä-Suomen keskeisten hanketekijöiden ryhmätyönä

Tekijätiimi: Kukkula Leena, Jussila Sari, Mäkilä Terhi, Piekkari Osmo ja Suutarla Marja

Hankkeen tavoite: Uusin ja ajankohtainen tieto on tilojen helposti saavutettavissa. Tilan talous kohenee ja toisilta oppiminen pienryhmissä luo innostusta kokeilla jo toisten kokeilemaan ja uutta.

SISÄISET ULKOISET	1. VAHVUUDET V Toiminnalliset vahvuudet	2. HEIKKOUEDET H Toiminnalliset heikkoudet
	3. MAHDOLLISUUDET M Tulevaisuuden mahdollisuudet ja voitot	5. HYÖDYNÄ V + M Menestystekijät, vahvuuksia vahvistamalla mahdollisuudet todeksi
4. UHAT U Tulevaisuuden uhat ja menetykset	7. VARAUDU, ENNAKOI V + U Uhkatekijöihin reagoiminen vahvuuksien avulla	8. VÄLTÄ, TORJU H + U Kriisitilanteet, heikkoudet kärjistyvät ja uhat käyvät todeksi

1. Hankkeen toiminnalliset vahvuudet

- Iso alue paljon asiantuntijoita viljelijöiden käytettävissä
- sidosryhmäyhteistyö on ollut hyvin toimivaa ja aktiivista
- pienryhmissä ja teemapäivissä herää tarpeita neuvonnan tehokkaampaan hyödyntämiseen
- osaavat ja sitoutuneet hanketyöntekijät
- uusien yhteistyötapojen omaksuminen hanketyön kautta
- asiantuntijan ammattitaito nousee koko ajan hanketyötä tehdessä viljelijöiden eduksi
- neuvonnan ulkopuolella olevat tilat tulevat hanketyön myötä tietoiseksi neuvojista ja neuvonnasta

2. Toiminnalliset heikkoutemme

- asiantuntijan sitoutuminen/halukkuus hanketyöhön vaihtelee kiireen mukaan
- viesti ei talon sisällä toimi-esim. tilipalvelu, talousasiantuntijat eivät ole selvillä mitä tapahtuu ja mihin voisi osallistua
- palautteen keruu on vastuutettu henkilölle, joka ei ole onnistunut tehtävässään- seuranta/apu on jäänyt tekemättä
- toiminnasta tiedon saanti
- asiakkaan kehittyminen ei välttämättä tapahdu yhden hankkeen aikana

3. Tulevaisuuden mahdollisuudet

- tiedonvälityksen lisääminen uusien keinoin mm. some, facebook-ryhmät. Pienryhmien tiedonjaossa käytetty paljon WhatsApp palvelua ryhmien sisäiseen viestintään.
- uuden tiedon oppiminen ja opin käytäntöön vieminen nopeasti tilatasolla asiantuntijavetoisesti

- hanke mahdollistaa tilaisuuksiin osallistumisen sitoutumatta leimautumatta mihinkään yksittäiseen toimijaan
- hankkeen toiminta antaa ideoita ja mahdollisuuksia toimintatapojen kyseenalaistamiseen ja kehittämiseen yhteistyökumppanien kanssa
- yhteistyö ja tiedonvaihto on mahdollista myös kansainvälisellä tasolla: mm opintomatalla tehtyjen kontaktien kautta saatuja vinkkejä tehokkaaseen työskentelyyn navettasuunnittelussa,
- aktiivisessa pienryhmätyöskentelyssä saadaan koulutus ja seminaariohjelmaan suoraan vinkkejä viljelijöitä: esim. heinätalokoiden ohjelma muodostettiin nurmipienryhmissä esille tulleista tarpeista

4. Tulevaisuuden uhat ja menetykset

- tavoitetaanko kaikki halukkaat?
- kilpailu viljelijän ajasta työkiireet/ runsaasti tapahtumia
- kokoneiden asiantuntijoiden eläköityminen
- hankeviestinnän ongelmana liian vähän resursseja, viestintäkanavien runsas lukumäärä, murrosvaihe osa seuraa perinteisiä ja osa tulevaisuuden kanavia kaikkeen ei voi laittaa -jääkö joku tiedotuksen ulkopuolelle

5. Hyödynnettävät menetystekijät ja vahvuudet

- hankkeessa on jaettu ja kerrottu hyvin uusista ideoista, esim. Valkeisen Elinan videot
- Elinassa on voitu hyödyntää yli maakuntarajojen tehokkaasti asiantuntijoita ja tapahtumiin osallistumisia
- matkoille osallistuneilta on edellytetty tehokkaasti tiedonjakoa asiantuntijoiden kesken ja pienryhmissä taas osallistujat ovat osanneet kysellä reissussa olleilta paljon
- hankkeen vaikuttavuutta ei osata kerätä, koska osaa asioista pidetään itsestään selvytenä tai liian pienenä juttuna

6. Korjattavien ja kehittävien asioiden hyödyntämien mahdollisuuksien avulla

- työajanseurantaan ja hanketyöntehokkuutta täytyy kehittää
- työajan ja tapahtumien kehittäminen, johon vastattiin nopeasti yhteisellä hankekalenterilla
- käytännöt pitäisi kuvata ja ottaa käytäntöön benchmarking
- palautteenkeruun arviointi, miten saataisiin edustavaa palautetta, palaute pitää pystyä myös kyseenalaistamaan, että se on kuvaavaa-haastattelututkimus
- sidosryhmäpalautteen kerääminen esim. Valio
- yhtiöittämisasiantuntijoita pitää resursoida lisää, että alueellinen kysyntä voidaan täyttää
- veloitetaan tapahtumassa läsnä oleva asiantuntija kirjaamaan ytimekäs muisto
- osoitettava asiakkaan kehittyminen

7. Varautuminen ja ennakoiminen

- uusien asiantuntijoiden sitouttaminen-urapolku
- tapahtumien järjestelyille selkeät aikataulut ja suunnitelmat
- asiakkaiden kontaktointiin riittävästi aikaa, eli soittelu perään paljon
- tekstareiden hyväksikäyttö markkinoinnissa
- viljelijät tarvitsevat myös iltakursseja osa-aikatyön ja päivätyön vuoksi

8. Kriisitilanteiden uhkien käyminen todeksi VÄLTÄ JA TORJU

- itsestään selvyksiä
- hanketyöntekijä, joka ei halua tehdä hanketta on turhaan nimetty hankkeelle
- viestintävastuunjako-lisäresurssia viestintään

Liite 5.

Teemapäivä, pellonpiennartapahtuma, seminaari tai opintomatka	Ajankohta	Paikkakunta	Osallistujia
Työpaketti 1. Investoinnit ja sukupolvenvaihdokset			
SPV info	21.11.2016	Hämeenlinna	83
SPV info	16.11.2016	Asikkala	29
Investointia valmistelevien maitotilojen syysseminaari	2.11.2016	Imatra	3
Investointi syysseminaarin tilakohde Rantala (Hauho)	2.11.2016	Imatra	7
Investointi syysseminaarin tilakohde Mustiala (Tammela)	2.11.2016	Imatra	1
Investointi syysseminaarin tilakohde Vilden (Luhtikylä)	2.11.2016	Imatra	9
Investointi syysseminaarin tilakohde Marttila (Lammi)	2.11.2016	Imatra	16
Aamubrunssi	11.4.2017	Lahti	18
Maatilan investointi-info	18.1.2017	Hämeenlinna	24
Maatilan investointi-info	17.1.2017	Hollola	18
Nuorten kotimaan retki (MTTT nuoret Hämeenlinna)	9.2.- 20.2.2017	Sipoo-Mäntsälä	10
Nuorten tuottajien matka	28. - 30.11.2017	Ahvenanmaa	10
Mun oma yritys	3.11.2017	Hyvinkää	19
Investointi-info	23.11.2017	Hämeenlinna	12
Spv-info	7.11.2017	Hollola	18
Spv-info	14.11.2017	Hämeenlinna	34
Spv-info	31.10.2017	Forssa	33
MTTT-nuorten retki Johtamisen jäljillä	8. - 9.3.2018	Kauhajoki - Seinäjoki	5
Lehmillesi uusi tuotantotila –navettaretki	17.4.2018	Kalkkinen - Luhtikylä	16
Hollannin ulkomaan opintomatka	19. - 23.3.2018	Hollanti	8
Teemailta Tulevaisuuden maidontuottajanuorille	31.7.2018	Hämeenlinna	19
SPV info	22.10.2018	Hämeenlinna	29
SPV info	23.10.2018	Vierumäki	22
		YHTEENSÄ	443
Työpaketti 2. Tilojen välinen yhteistyö			
Opintomatka Nurmi 2017 - tapahtumaan	2.- 3.8.2017	Härmä	7
Opintomatka lannan levitys ja Nurmi 2017 - tapahtumaan	2. - 3.8.2017	Ähtäri-Lapua-Kauhava	16
Digikävely	18.1.2018	Hausjärvi	8
Digikävely	16.1.2018	Lammi	8
Digikävely	28.6.2018	Janakkala	9
OKRA maatalousnäyttelyretki	5. - 6.7.2018	Oripää	12
		YHTEENSÄ	60
Työpaketti 3. Yrittäjävalmiudet			
Kasvinviljijöiden ammattimatka Irlantiin	3. - 6.4.2017	Irlanti	10
Tehot irti Robotista - teemapäivä	28.4.2017	Tuulos	9
Tehot irti Robotista - teemapäivä	29.3.2017	Hauho	15
Holistic Management- pellonpiennar	21.7.2017	Kausala	10

Lounais-Hämeen Maitoryhmän opintomatka	28. - 29.6.2017	Juva - Joroinen	8
OY yhtiöittämisinfo	21.11.2017	Forssa	21
OY yhtiöittämisinfo	2.11.2017	Hämeenlinna	15
OY yhtiöittämisinfo	8.11.2017	Hollola	15
Heinätalkoot -seminaari	21.3.2018	Heinola	16
Puustia Pisnekseen	8.3.2018	Tammela	34
		YHTEENSÄ	153
Työpaketti 4. Tuotannon kehittäminen ja ympäristö			
Luomukinkerit 2016	28.1.2016	Lahti	19
Luomukinkerit 2016	3.2.2016	Tammela	17
Luomupiennyhmätoiminnan infotilaisuus	24.3.2016	Hämeenlinna	8
Ruisilta	14.4.2016	Hollola	40
Luomupellonpiennar päivä	11.7.2016	Hämeenkoski	13
Nurmipäivät	19.7.2016	Ypäjä	103
Minun Maatilani Ammu-ohjelman käyttökoulutus	27.10.2016	Lahti	7
Minun Maatilani Ammu-ohjelman käyttökoulutus	8.12.2016	Hämeenlinna	2
Minun Maatilani Ammu-ohjelman käyttökoulutus	15.12.2016	Hämeenlinna	3
Suorakylvöllä eteenpäin	15.12.2016	Janakkala	28
Vaihtoehtoja lannoitukseen –kierrätysravinnepäivät	9.12.2016	Hämeenlinna	55
Starttitapahtuma mallasohrapienyryhmille	1.12.2016	Orimattila	25
Ruokaperunan viljelyn syyskatsaus	22.11.2016	Hämeenlinna	8
Kesäretki Länsi-Uudellemaalle	13.7.2016	Nummi-Pusula/Pusula	16
Ajankohtaista kasvitilan taloudesta ja tuotannosta	8.3.2017	Hollola	12
Luomukinkerit 2017	2.2.2017	Tammela	16
Luomukinkerit 2017	26.1.2017	Asikkala	6
Vaihtoehtoja viljalle	22.3.2017	Riihimäki	7
Naudan ensiapupäivä	24.1.2017	Asikkala	54
Naudan utareterveyspäivä	14.2.2017	Asikkala	57
Kylvösiemenretki	12. - 14.7.2017	Savo	31
Rikkakasvipäivä	4.4.2017	Hollola	21
Luomutilojen pellonpiennartilaisuus	22.8.2017	Lammi	13
Luomutilojen pellonpiennartilaisuus	8.8.2017	Turenki	3
Pellonpiennartilaisuus	12.6.2017	Jokioinen	21
Ravinteet euroiksi – luomutilan lannoitusvaihtoehdot	12.12.2017	Hollola	16
Haastavan vuoden jälkipuinti	23.1.2018	Riihimäki	13
Luomukinkerit 2018	1.2.2018	Tammela	6
Luomukinkerit 2018	25.1.2018	Lahti	7
DEMO sorkkapäivä	7.3.2018	Orimattila	16
Sorkanhoito - teoriaosuus	30.1.2018	Asikkala	20
Elinvoimainen vasikka teemapäivä	25.1.2018	Mustiala	36
Pellon kasvu kuntoon –seminaari	14.3.2018	Hämeenlinna	42
Pelloilta pöytään –öljykasviretki	30.1.2018	Kirkkonummi	10
Non Stop Pellonpiennartapahtuma	12.7.2018	Janakkala	57
Pellonpiennartapahtuma	12.6.2018	Tammela	11

Tehot irti robotista - teemapäivä	23.10.2018	Tammela	17
Kokemuksia luomuun siirtymisestä-keinoja viljelyn tueksi	13.9.2018	Tammela	144
Lypsikit livenä - opintoretki	22.8.23.8.2018	Savitaipale, Taipalsaari	5
		YHTEENSÄ	985

Liite 6.

Pienryhmätapaamiset	Ajan-kohta	Tapaamisen aihe	Paikkakunta	Hlö	Ohjaaja
Työpaketti 1. Investoinnit ja sukupolvenvaihdokset					
Maidontuotannon tulevaisuuden tekijät, MTTT HML	22.4.2016	Pienryhmätoiminnan periaatteet ja toiveet	Hämeenlinna	9	Sari Jussila
	11.3.2016	Pienryhmän perustaminen/ Osuusmeijerin esittely	Hämeenlinna	4	Sari Jussila
	22.11.2016	Lehmähavainnot	Tervakoski	8	Sari Jussila
	19.8.2016	Kassabudjetti ja maitotilan talous	Hämeenlinna	10	Sari Jussila
	22.11.2017	Maidontuotannon tulevaisuuden näkymät	Hämeenlinna	7	Sari Jussila
	27.4.2018	Tuleva kasvukausi ja yleiset haasteet maitotiloilla	Hämeenlinna	5	Sari Jussila
Maidontuotannon tulevaisuuden tekijät, MTTT TM	21.11.2016	Lehmähavainnot	Hyvikkälä	12	Sari Jussila
	13.9.2016	Bernerin uudet lajikkeet	Asikkala	10	Sari Jussila
	7.4.2017	Ruokinta ja talous	Hausjärvi	6	Sari Jussila
	20.1.2017	Johtamisopit	Lammi	6	Sari Jussila
	11.7.2017	Maatilojen SPV pankin näkökulmasta	Kalkkinen	11	Sari Jussila
Investointia valmistelevien maitotilojen pienryhmä	30.9.2016	Pienryhmän aloitus ja suunnittelu	Hämeenlinna	6	Sari Jussila
	30.11.2016	Investointitukihakua 2. tapaaminen - Milloin eka tapaaminen?	Hämeenlinna	5	Sari Jussila
	22.3.2017	Osto vai leasing investoinnin tukena ja hankintavaihtoehtona	Hämeenlinna	6	Sari Jussila
Työpaketti 2. Yhteistyö					
Lantalogistiikka	24.1.2018	Lannan käytön haasteet	Hämeenlinna	3	Pirjo Virtanen
	4.1.2018	Aloitustilaisuus	Hämeenlinna	3	Pirjo Virtanen
Pätevät parit I	16. - 17.11.2016	Talouden suunnittelua ja seuranta	Tampere	6	Ari Nopanen
	25. - 26.1.2017	Vakuuttaminen, riskienhallinta ja tietotekniikan hyödyntäminen	Helsinki	8	Ari Nopanen
Työpaketti 3. Yrittäjävalmiudet					
Robottitilojen johtaminen Päijät-Häme (II)	9.11.2017	Energian käyttö ja energiaratkaisujen vaihtoehdot maatilalla	Orimattila	3	Minna Loitokari
Yhteisryhmä Uudenmaan kanssa	4.4.2018	Eläinterveydellä tuloksien parantamista	Orimattila	5	Minna Loitokari
	8.3.2018	Maidontuotannon taloussparraus ja vertailu	Orimattila	5	Minna Loitokari
	15.2.2018	Työn tehokkuus ja LEAN valkotalu	Orimattila	2	Minna Loitokari
	11.1.2018	LEAN johtamisen arvovirtakuvaus	Orimattila	4	Minna Loitokari
Maatilan johtaminen Hämeenlinna	30.11.2017	Aloitustapaaminen	Hämeenlinna	1	Pia Kekkonen
Yhteistilaisuus	16.3.2018	Taluspäivä	Hollola	3	Pia Kekkonen

	15.2.2018	LEAN käytännössä	Hämeenkoski	3	Pia Kekkonen
	17.1.2018	LEAN johtaminen ja KPI mittarit	Hämeenlinna	3	Pia Kekkonen
Maatilan johtaminen Päijät-Häme	7.12.2017	LEAN-johtaminen ja KPI mittarit	Lahti	4	Pia Kekkonen
	14.11.2017	Aloitustapaaminen	Sysmä	4	Pia Kekkonen
	26.4.2018	LEAN käytännössä	Sysmä	3	Pia Kekkonen
Yhteistilaisuus	16.3.2018	Taluspäivä	Hollola	4	Pia Kekkonen
	31.1.2018	Maatilojen ja pankin yhteistyö	Sysmä	5	Pia Kekkonen
LEAN-pienryhmä	28.6.2016	Aloitustapaaminen, toiminnan suunnittelua	Hämeenlinna	6	Leena Kukula
	1.11.2016	LEANIN perusteet ja periaatteet	Hämeenlinna	3	Leena Kukula
	7.4.2017	Kertaus LEANin menetelmistä ja tilakohtaisesta soveltamisesta	Hämeenlinna	3	Leena Kukula
	14.3.2017	Valio Oy LEAN management	Riihimäki	3	Leena Kukula
	13.2.2017	Arvovirtakuvaus ja harjoitus	Hämeenlinna	2	Leena Kukula
	17.1.2017	LEAN kurssin hyöty tilan näkökulmasta	Valkeakoski	6	Leena Kukula
Pätevät parit II	6. - 7.2.2018	Maatilojen energiaratkaisut ja ostotaidon kehittäminen	Helsinki	6	Ari Nopanen
Johtamalla tuotantotaloutta huipputuloksiin	10.8.2017	Johtamisen teoriaa ja LEAN-johtaminen	Hämeenlinna	3	Minna Loitokari
Yhteisryhmä Pirkanmaan kanssa	13.12.2017	Arvovirtakuvaus	Hauho	4	Minna Loitokari
	1.11.2017	Lehmän katelaskuri	Hämeenlinna	3	Minna Loitokari
	14.3.2018	Henkilöstön johtamisen haasteet	Tampere	2	Minna Loitokari
	7.2.2018	Työn tehokkuus ja valkotalupalaveri	Akaa	2	Minna Loitokari
	10.1.2018	Maitotilan talous	Hämeenlinna	2	Minna Loitokari
Tuloksiin kasvinviljelyä tehostamalla - Kate I	5.4.2017	Talouden ja tuotannon hallintaa	Hämeenkoski	6	Kati Kastinen
	23.3.2017	Riskienhallinta ja vakuuttaminen maatilalla	Hämeenkoski	5	Kati Kastinen
	7.3.2017	Viljantuotannon kannattavuus	Hämeenkoski	5	Kati Kastinen
	25.1.2017	Pienryhmätoiminnan aloitus	Hämeenkoski	7	Kati Kastinen
	27.6.2017	Pellonpiennarpäivä	Hämeenkoski	9	Kati Kastinen
	28.11.2017	Lean johtaminen	Hämeenkoski	8	Kati Kastinen
	13.2.2018	Biokaasun ja lannan hyväksikäyttö	Hämeenkoski		
Tuloksiin kasvinviljelyä tehostamalla - Kate II	12.4.2017	Talouden ja tuotannon hallintaa	Jokioinen	8	Kati Kastinen
	28.3.2017	Tuotantosuunnan muutosprosessi	Jokioinen	7	Kati Kastinen

	14.3.2017	Riskienhallinta ja vakuuttaminen maatilalla	Jokioinen	7	Kati Kastinen
	22.2.2017	Pienryhmätoiminnan aloitus	Jokioinen	5	Kati Kastinen
	22.6.2017	Pellonpiennarpäivä	Ypäjä	6	Kati Kastinen
	29.11.2017	Lean johtaminen	Jokioinen	3	Kati Kastinen
	27.3.2018	Tuottajasta markkinaosaajaksi	Jokioinen	4	Kati Kastinen
	1.2.2018	Rengaspaineet ja renkaiden kunto	Jokioinen	4	Kati Kastinen
Nurmipienryhmä Hämeenlinna II	5.4.2017	Ravinneasiaa ja kationivaihto	Hämeenlinna	5	Henna Apro
	25.4.2017	Pellonpiennar käynti	Lammi	4	Henna Apro
	14.7.2017	Tutustuminen nurmikoeruuille	Hauho	5	Henna Apro
	12.6.2017	Kasvustot ja niiden lannoitus	Lammi	5	Henna Apro
	13.11.2017	Kesän 2017 onnistumiset ja ylilyönnit	Hämeenlinna	6	Henna Apro
Yhteistilaisuus	11.4.2018	Miten hyvällä säilörehulla ruokitaan?	Lammi	7	Henna Apro
	3.5.2018	Nurmikasvuston talvehtimista	Hämeenlinna	7	Henna Apro
	27.3.2018	Säilörehun muuttuvat kustannukset	Hämeenlinna	7	Henna Apro
Yhteistilaisuus	7.2.2018	Maakasvukuntoa heikentävät asiat	Mäntsälä	6	Henna Apro
Yhteistilaisuus	16.1.2018	Maakasvukunto parantavat asiat	Mäntsälä	6	Henna Apro
Nurmipienryhmä Atria	12.12.2017	Aloitustilaisuus. Säilörehu asiaa	Hämeenlinna	9	Henna Apro
	4.5.2018	Nurmikasvustojen talvehtiminen ja kasvuun lähtö	Hämeenlinna	7	Henna Apro
	9.3.2018	Rehuanalyysin tulkinta	Hämeenlinna	6	Henna Apro
	31.1.2018	Lannoitus ja typensidonta	Hämeenlinna	8	Henna Apro
	19.1.2018	Nurmikasvit ja siemenseokset	Hämeenlinna	8	Henna Apro
Kärkölan pienryhmä maitotilojen johtaminen (II)	8.3.2017	Maataloustuet 2017	Kärkölä	7	Leena Kukula
	8.2.2017	LEAN perusteet	Kärkölä	8	Leena Kukula

	12.4.2017	SOME ja sen käyttö	Kärkölä	7	Leena Kuk- kula
	8.11.2017	Maatilan energiahuolto	Kärkölä	6	Leena Kuk- kula
	14.2.2018	Mitä Neuvo2020:lla saa?	Kärkölä	6	Leena Kuk- kula
Valion laatumaito Lammi	21.3.2017	Riskien hallinta	Lammi	3	Leena Kuk- kula
	21.2.2017	Eläinten terveys	Lammi	5	Leena Kuk- kula
	20.1.2017	Maidon laatu ja lypsäminen	Lammi	5	Leena Kuk- kula
Holistic Management pien- ryhmä	1.12.2017	Taloussuunnittelu	Orimattila	3	Terhi Mä- kilä
Yhteistilaisuus	3.11.2017	Kokonaisvaltainen johtaminen ja pää- töksenteko	Hollola	9	Terhi Mä- kilä
Yhteistilaisuus	9.3.2018	Holistinen viljelysuunnittelu	Hollola	1	Terhi Mä- kilä
Yhteistilaisuus	2.2.2018	Maankäytön ja tilan tulevaisuuden suunnittelu	Lahti	5	Terhi Mä- kilä
Johtaminen ja Valion laatu- maito Lounais-Häme (II)	4.1.2017	Maidon laatu ja lypsäminen	Tammela	9	Leena Kuk- kula
	20.2.2017	Eläinten terveys ja hyvinvointi	Riihimäki	6	Leena Kuk- kula
	3.4.2017	Maitotilan energia	Jokioinen	6	Leena Kuk- kula
	7.11.2017	Syksyn ruokinta	Jokioinen	7	Leena Kuk- kula
	14.12.2017	Borealin uutuudet	Tammela	8	Leena Kuk- kula
	8.3.2018	Rehunsäilöntäaineet	Jokioinen	6	Leena Kuk- kula
	1.2.2018	Tutustuminen Valion toimintaan	Pitäjänmäki	9	Leena Kuk- kula
	3.1.2018	Mitä uutta siirtymävaiheen ruokin- nassa	Jokioinen	9	Leena Kuk- kula
Työpaketti 4. Tuotannon ke- hittäminen ja ympäristö					
Hämeen robottipienryhmä	26.4.2016	Robottipienryhmän aloitustilaisuus	Hämeenlinna	6	Eero Veijo- nen
	3.11.2016	Tuotosvaste ja talous	Hämeenlinna	4	Eero Veijo- nen
	29.9.2016	Budjetointi	Hämeenlinna	5	Eero Veijo- nen
	17.2.2017	Eläinten terveys robottitiloilla	Hämeenlinna	4	Eero Veijo- nen
	25.4.2018	LEAN käytännössä	LAMMI	4	Pia Kekko- nen

Yhteistilaisuus	16.3.2018	Talouspäivä	Hollola	3	Pia Kekkonen
Päijät-Hämeen robottipienryhmä	14.4.2016	Robottipienryhmän aloitustilaisuus	Orimattila	3	Minna Loitokari
Yhteisryhmä Uudenmaan kanssa	29.6.2016	Robottitilan arjen tehostaminen	Luhtikylä	3	Minna Loitokari
	4.11.2016	Maitoyrityksen johtaminen	Orimattila	5	Minna Loitokari
	3.2.2017	Investointituki ja osakeyhtiöittäminen	Orimattila	6	Minna Loitokari
	13.4.2017	Robotin T4C:n hyödyntäminen	Orimattila	4	Minna Loitokari
	9.3.2017	Talouden hallintaa	Orimattila	5	Minna Loitokari
Nurmipienryhmä Hämeenlinna I	14.4.2016	Säilörehun 2016 tavoitteet	Hämeenlinna	5	Henna Apro
	22.7.2016	Kasvustohavaintoja; maanrakennusasiat	Hauho	4	Henna Apro
	7.12.2016	Lannoitus ja ravinteet maassa ja rehussa	Hämeenlinna	4	Henna Apro
	12.10.2016	Rehuanalyysin tulkinta ja kesän 2016 yhteenveto	Hämeenlinna	6	Henna Apro
	12.1.2017	Kuulumisia ja terveisiä maailmalta	Hämeenlinna	4	Henna Apro
Päijät-Hämeen hedelmällisyyspienryhmä	1.4.2016	Pienryhmätapaamisten suunnittelua	Sysmä	3	Sari Jussila
	5.7.2016	Millainen on hyvä ja tuottava lehmä	Hartola	9	Sari Jussila
	21.11.2016	Hedelmällisyys ja kiimantarkkailu	Hollola	5	Pia Kekkonen
	23.3.2017	Helmi-palvelu ja hedelmällisyyden vaikutus talouteen	Lahti	5	Pia Kekkonen
	20.2.2017	Maatalouden tukiasiat	Sysmä	9	Pia Kekkonen
	19.1.2017	Vasikan ja nuorkarjan ruokinta	Onkiniemi	5	Pia Kekkonen
Lounais-Hämeen maitopienryhmä kehittäjät	14.4.2016	Säilörehu	Tammela	8	Leena Kukula
	23.3.2016	Ruokinnan vaikutus nautojen hedelmällisyyteen ja talouteen	Tammela	8	Sari Jussila
	23.2.2016	Urea-laskuri, Amerikan tilat	Jokioinen	9	Leena Kukula
	19.1.2016	Aloitustilaisuus, toiminnan suunnittelu	Jokioinen	7	Leena Kukula
	11.11.2016	Ruokinnan taloudellisuus ja laskurit	Jokioinen	9	Leena Kukula
	11.10.2016	Ruokinnan esteet navetassa	Jokioinen	9	Leena Kukula
Kärkölan pienryhmä kehittäjät (I)	1.7.2016	Aloitustilaisuus, toiminnan suunnittelu	Kärkölä	9	Leena Kukula
	14.12.2016	Maatilan riskienhallinta ja vakuuttaminen	Kärkölä	8	Leena Kukula
	24.11.2016	Tilojen kehittyminen pienryhmissä	Kärkölä	9	Leena Kukula
	11.1.2017	Maatilan johtaminen	Lappila	10	Leena Kukula

Hämeenlinnan hedelmällisyys pienryhmä	18.11.2016	Vasikoiden ja nuorkarjan ruokinta	Pälkäne	8	Pia Kekkonen
	14.10.2016	Aloitustapaaminen, toiminnan suunnittelu	Hämeenlinna	4	Pia Kekkonen
	11.4.2017	Umpilehmän ja poikineen ruokinta	Hauho	5	Pia Kekkonen
	13.3.2017	Hedelmällisyyden vaikutus talouteen	Hollola	5	Pia Kekkonen
	13.2.2017	Poikimisen jälkeen piilevät ongelmat	Turkhauta	6	Pia Kekkonen
	26.10.2017	Kiimantarkkailu ja hedelmällisyysseuranta	Torvoila	2	Pia Kekkonen
Suorakylvö pienryhmä	16.3.2017	Suorakylvöpienryhmän suunnittelua	Hämeenlinna	6	Samuel Jus-sila
Yhteistilaisuus	11.8.2017	Suorakylvökoeruutuihin tutustuminen	Loimaa - Jokioinen	2	Samuel Jus-sila
Yhteistilaisuus	20.7.2017	Muokkaustavat, jankkurointi ja erilaiset työkoneet	Uusimaa	1	Samuel Jus-sila
Yhteistilaisuus	21.4.2018	Suorakylvöseminaari	Loimaa	2	Samuel Jus-sila
Nurmipienryhmä Forssa	6.4.2017	Nurmen lannoitus ja ravinteet	Forssa	6	Tuomas Granni
	1.3.2017	Nurmikasvilajit ja nurmen perustaminen	Forssa	9	Tuomas Granni
	9.2.2017	Pienryhmän aloitustilaisuus	Forssa	8	Tuomas Granni
	26.5.2017	Peltopäivä	Jokioinen	4	Tuomas Granni
	5.12.2017	Rehun säilöntä ja säilöntäaineet	Forssa	2	Ville Alitalo
	8.11.2017	Rehuanalyysin tulkinta	Forssa	6	Tuomas Granni
Nurmipienryhmä Forssa II	10.1.2018	Säilörehuntuotannon talous	Forssa	5	Tuomas Granni
	6.2.2018	Rehunkorjuu logistiikka	Forssa	6	Ville Alitalo
	6.3.2018	Hävikkien hallinta ja siilotyöskentely	Forssa	5	Ville Alitalo
	10.4.2018	Nurmen tuotannon vertailua	Forssa	4	Ville Alitalo
Nurmipienryhmä Asikkala	27.4.2017	Nurmen kasvun tutkimista	Hollola	1	Henna Aapro
	8.3.2017	Lannoitus ja typensitojat	Asikkala	5	Henna Aapro
	8.2.2017	Nurmen perustaminen ja täydentäminen	Asikkala	7	Henna Aapro
	18.1.2017	Pienryhmän aloittaminen ja tavoitteet vuodelle 2017	Asikkala	5	Henna Aapro
	21.11.2017	Kesän 2017 onnistumiset ja ylilyönnit	Asikkala	5	Henna Aapro
Nurmipienryhmä Asikkala II	11.4.2018	Miten hyvällä säilörehulla ruokitaan?	Lammi	3	Henna Aapro
	26.3.2018	Säilörehun muuttuvat kustannukset	Asikkala	4	Henna Aapro
	8.2.2018	Tilusrakenne ja logistiikka	Asikkala	4	Henna Aapro
	23.1.2018	Säilörehun kolme H:ta	Sysmä	3	Henna Aapro
Mallaspienryhmä Päijät-Häme	4.4.2017	Tuotantotalouden ja liiketalouden talousasiat	Hollola	11	Terhi Mäkilä

	3.2.2017	Ravinteet ja mallasohran lannoitus	Hollola	8	Terhi Mäkilä
Yhteistilaisuus	20.6.2017	Pellonpiennarpäivä	Kotkaniemi	5	Terhi Mäkilä
Yhteistilaisuus	13.11.2017	Kasvukausi 2017 ja 2018	Orimattila	9	Terhi Mäkilä
Yhteistilaisuus	29.11.2017	Opintomatka Nokialle	Nokia	6	Elina Valkeinen
Mallaspienryhmä Kanta-Häme	27.3.2017	Tuotantotalouden ja liiketalouden talousasiat	Hämeenlinna	7	Terhi Mäkilä
	31.1.2017	Ravinteet ja mallasohran lannoitus	Hämeenlinna	11	Terhi Mäkilä
Yhteistilaisuus	20.6.2017	Pellonpiennarpäivä	Kotkaniemi	3	Terhi Mäkilä
Yhteistilaisuus	13.11.2017	Kasvukausi 2017 ja 2018	Orimattila	6	Terhi Mäkilä
Yhteistilaisuus	29.11.2017	Opintomatka Nokialle	Nokia	4	Elina Valkeinen
Entsyymiapienryhmä Mäntsälä	19.1.2017	Ravinteet ja mallasohran lannoitus	Mäntsälä	2	Elina Valkeinen
Yhteisryhmä Uudenmaan kanssa	28.3.2017	Viljatilien talous ja kasvikohtaiset kätteet	Mäntsälä	4	Elina Valkeinen
	13.11.2017	Kasvukauden 2017 asiat	Orimattila	4	Elina Valkeinen
Yhteistilaisuus	29.11.2017	Pienryhmien opintomatka Nokialle	Nokia	4	Elina Valkeinen
Yhteistilaisuus	20.6.2017	Pellonpiennarpäivä	Kotkaniemi	4	Elina Valkeinen
Maan kasvukunto Jokioinen	26.2.2018	Pienryhmän aloitus. Kasvukunnon tasot ja viljavuusasiat	Jokioinen	10	Terhi Mäkilä
	9.3.2018	Kerääjäkasvit ja muut maanparannuskasvit	Jokioinen	8	Vesa Koivula
	9.4.2018	Jankkurointi, rengaspaineet ja muut maanparannus toimet	Jokioinen	7	Vesa Koivula
	25.6.2018	Kuoppatestit	Jokioinen	5	Terhi Mäkilä
Maan kasvukunto Orimattila	30.1.2018	Aloitustapaaminen. Maankasvukunnosta laajasti	Orimattila	8	Elina Valkeinen
	15.3.2018	Maan kasvukunto ja eloperäinen aines	Orimattila	11	Elina Valkeinen
	26.3.2018	Tiivistymisriskin hallinta ja jankkurointi	Orimattila	8	Elina Valkeinen
	18.7.2018	Pellon pientareella	Orimattila	8	Elina Valkeinen
Lammin pienryhmä	21.3.2017	Riskien hallinta	Lammi	3	Leena Kukula
	21.2.2017	Eläinten terveys	Lammi	5	Leena Kukula
	20.1.2017	Maidon laatu ja lypsäminen	Lammi	5	Leena Kukula
Luomutuotanto Kasvi	9.4.2018	Kasvinsuojelu	Riihimäki	6	Kaija Hinkkanen
	13.3.2018	Erilaiset viljelykierrat	Riihimäki	7	Kaija Hinkkanen
	15.2.2018	Maan rakenne ja kalkitus	Riihimäki	4	Kaija Hinkkanen
	16.1.2018	Aloitustapaaminen	Riihimäki	7	Kaija Hinkkanen

Luomutuotanto Maito	24.4.2018	Luomumaitotuotannon kannattavuudesta	Hämeenlinna	4	Leena Kukula
	6.3.2018	Kotieläin luomutarkastuksen painopisteet	Hämeenlinna	5	Leena Kukula
	16.2.2018	Uudet luomuhjesääntötulkinnat	Hämeenlinna	5	Leena Kukula
	23.1.2018	Aloitustapaaminen. Ajankohtaiset kotieläinluomussa	Hämeenlinna	4	Leena Kukula

